

II. A RENDSZERVÁLTOZÁSTÓL NAPJAINKIG

1990 őszére, Marx József igazgatói periódusának – kényszerű -- lezárultával bár, megteremtődtek egy új típusú archívumi működés, tehát a rendszerváltozás igényelte követelmények szerinti folytatás szakmai feltételei. Lényege ennek a több lábon állás volt: elkötelezettség a folyamatos gazdasági vállalkozás iránt, ami persze továbbra is az állami támogatástól remélt szilárd alapokat. A mindezzel járó állandó bizonytalanságért valamelyes kárpótlást nyújtott a szabadság, a bármifajta uralkodó ideológiától, politikai befolyástól való függetlenség.

Gyürey Vera volt – s ő mindmáig – ennek a kulcsszereplője. 1985-ben Nemeskürty igazgató hívta meg őt mint filmesztétikai oktatásban járatos középiskolai irodalomtanárt, számos ilyen jellegű szakmunka egyéni s társszerzőjét a Magyar Filmintézetbe, hogy innét vállaljon szerepet az országos tevékenység irányításában, a pedagógusok továbbképzésében. Marx alatt, 1987 szeptemberétől igazgatóhelyettesként végezte ezt a feladatot, s mindeközben teljes mélységében megismerkedett az intézmény sokrétű tevékenységével. Amikor a várakozásaiban csalódott Marx József megvált a Magyar Filmintézettől, újabb megbízatásért nem pályázott, Gyürey terjesztette elő elgondolásait, s ezek nyomán a Művelődési és Oktatási Minisztérium igazgatói felelősséget ruházott rá. Különbőféle politikai beállítottságú, pártkoalíciós összetételű kormányzatok sora újította meg az elmúlt bő másfél évtizedben.

1990 augusztusában készült 25 gépelt oldalnyi terjedelemben Gyürey Vera igazgatói pályázata. 1957-től ad a szöveg tömör számvetést: folyamatosság és megszakítottság jegyében. Helyzetösszegzést társítva sorra-rendre egy kíváncsú állapot fölvezetésével. Argumentációjához tartozik Szóts István Röpirata: a II. világháború utáni magyar kinematográfia helyzetének, teendőinek izgalmas áttekintése volt a jeles rendező e munkája. Utal Gyürey továbbá Balázs Béla kezdeményezésére egy filmtudományos intézet létrehozása iránt. A visszapillantás egyszersmind a hazai mozgóképelmélet kilenc évtizedes történetét illeti, közelebbről: a filmkultúra fogalmának bővülését, változásait. Gyürey szerint hazánkban egészen az 1960-as évekig egy irodalomközpontú művelődésszemlélet uralkodott. Következésképpen a létrehozott Magyar Filmtudományi Intézet mint heterogén összetételű s heterogén feladatrendszer teljesítésével küszködő vállalkozás írható le. Hierarchikus, bürokratikus működés jellemezte (az archívumi részleg – tehetjük hozzá, egyetlen példa erejéig világítva meg Gyürey bíráló észrevételét – egyetlen főosztályt alkotott).

Követhető hagyomány legfőképpen az 1960-as évtizedtől kibontakozó magyar *filmművészet* vonzáskörében kínálkozott. E vonulathoz kapcsolódik Gyürey, amikor az intézet *közczyűjteményi* szerepére helyezi a hangsúlyt. Magyar és egyetemes értékek őrzését, a műszaki-technikai állapot állandó ellenőrzését, felújítását jelenti ez, továbbá a tárolt anyag kutathatóvá tételét, könyvtárszerű használat folyamatos biztosítását. Mindez információs bázisként működik. Az állományt csere és vásárlás útján kell bővíteni. Félmillió forintos saját fejlesztésű videótár segíti a celluloidszalag kímélését az elemi tájékozódás során. Gyürey pályázata egy *szolgáltató* intézmény arculatát rajzolja meg. Szolgáltatás a filmkultúra terjesztése klubhálózat révén, a megvásárolt filmek forgalmazása a Budapest Filmvállalattal közösen működtetett Örökmozgó (korábban: a nagykorúti Mátra mozi) vásznán. Ehhez járul a filmtörténeti, tudományos tevékenység. Az igazgatójelölt az archívumi tevékenységet szak- és nyelvismeretet követelő tudományos munkaként jeleníti meg: itt is „a film mint szöveg” filológiai megközelítése érvényesül. Katalógusok, filmográfiák végtermékeiben. Továbbra is megjelenik a Filmkultúra című szakfolyóirat, folytatódik – indokolt mértékben – a könyvkiadás, nyitva tartja ajtaját az érdeklődők számára a könyvtár. S utoljára, bár nem utolsósorban: itt zajlik a filmkultúra „elsődleges közvetítőinek, a középiskolai tanárok posztgraduális képzése”.

Koncentrikus körökben bővíti tárgyát a dolgozat, vissza-visszatérve korábbi megállapításokhoz. Filmtörténeti és -esztétikai értékrend váltja föl Gyürey elhatározása szerint az archí-

vumi tevékenység korábbi esetlegességét. Középpontba helyeződik a magyar híradó-, dokumentum- és játékfilm. 1989-től a Magyar Film Múltja és Jövője Alapítvány forrásai is mozgósíthatók (1990-ben 2 500 000 Ft állt itt rendelkezésre). A személyi feltételek meghatározója a Magyar Filmintézetben „a tevékenységi köröknek megfelelő szerkezet”, azaz: „nagyobb felelősségű munkacsoportok” adják a szakmai kereteket. Előtérbe kerül a tudományos szerepvállalás során az egyéni munka jelentősége. Gyürey egy tanácsadói feladatokkal bíró, sajátos intézeti önkormányzat megteremtésén dolgozik, egy év próbaidőt szánva rá.

A *gazdálkodás* önfinanszírozó jellegű, ehhez járul a központi támogatás. Miközben a közgyűjteményi működés jogi alapjai tisztázatlanok. Emiatt a Magyar Filmintézetnek „a nemzeti filmkultúrában betöltött intézményi funkciója nem vált eléggé hangsúlyossá, és így pénzügyileg is a külső körre szorult ki.” A felügyelő minisztérium is legitimál bizonyos „vállalkozási tevékenységek”-et (a 25006/1990/X./ számú rendelkezés tanúsítja ezt). 1990-ben évi hatvanmillió Ft összköltség képződött az intézetben, a bértömeg 20 millióra, a TB-kötelezettség 8 millióra rúgott. 126 dolgozóból 99 volt a teljes foglalkoztatásúak száma. 5 300 000 Ft központi támogatást szántak nitró alapú filmek felújítására, kétféle milliót kópiafelújításra, 4 600 ezret a közművelődési területen végbement bérkorrekcióra. Bevétel a szolgáltatásokból származott. Jelentős ekkoriban a televíziós sugárzások díjtétele (MTV, Duna TV); országos terjesztésben jutottak közönséghez az intézet vásárolt filmjei, a Mátra-Örökmozgó mellett a Broadway moziban (a korábbi Filmmúzeumban) is zajlottak vetítések: bérletsorozat keretei között (2 300 ezer Ft volt ehhez a központi támogatás); filmklubok használtak intézeti kópiákat. Bérleti vállalkozás tényezői voltak a Broadway, a Panoráma, a Financia nevű cégek. Részesedés származott az Intervideótól. Szponzori pénzek segítettek a Filmkultúra megjelentetését, a filmvásárlást. Százezer Ft jutott a középiskolai tanárok továbbképzésére, ugyanennyi az olaszországi Pordenonban zajló némafilm-szemlén való szakmai jelenlét támogatásaképp. Szükség is volt minderre, hiszen az energiaárak, a bérleti díjak korábban sosem tapasztalt mértékben emelkedtek. Létszámcsökkentés, újabb alapítványok létrehozása, szponzori források további felkutatása vált indokolttá.

Közelebbről nézvést: az archívumban hiánypótlást igényel a magyar híradóanyag feldolgozása 1964-től, a külföldi híradók, rövidfilmek, a hazai némafilm gondozása hasonlóképp. Rámutat Gyürey az 1945 előtti magyar játékfilmek felújításának „nem mindig autentikus” módszerére. Kiegészítendő az 1945 utáni magyar játékfilmek dokumentációja, katalógusba kell foglalni a külföldi filmállományt. „Rendezői dossziék” kell hogy szülessenek már lezártult életművekről, megalapozva ezzel az ismeretterjesztést is. A sajtó- és egyéb dokumentáció rendezése, megrostálása is elodázhatatlan. Filmográfiáink hatósugarát ki kell terjeszteni a két világháború közötti rövidfilmekre.

Gyürey Vera szóvá teszi, hogy nem érvényesül kellőképpen a kötelezőkópia-rendelet mint az állománygyarapítás alaptényezője; a MOKEP-pel is vannak ezzel kapcsolatos feszültségek. Miközben személyessé s hatékonyvá váltak a nemzetközi kapcsolatok. Fotó- és plakáttárunkban csak hazai filmplakátok gyűjtésére van indok s lehetőség, míg a 150 ezres fényképanyagból jelentős külföldi művek reprezentációja hiányzik. A könyvtár mindenekelőtt a külföldi szakirodalom terén mutat elmaradást: fordításokkal pótlendő ez, repertóriumok készítenők. Forrást kínál mindehhez az OTKA (Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok)-pályázaton elnyert támogatás. Az archívumi tájékoztatás nem közművelődési jellegű hányada térítéskötelessé válik – szögezi le az igazgatói pályamunka.

A filmtechnika terén, az intézeti kopírműhelyben 1992-ig 200 db nitró alapú film átírására kerül sor. Folyamatosan újítják föl az 1945 utáni magyar híradó- és játékfilmeket. Központi támogatás segíti egyetemes értékek vetíthetetlenül rongálódott szalagjainak helyreállítását. Együttműködés valósul meg e munka során az intézeti kopírműhely s a Magyar Filmlaboratórium, a MOKEP, a MOVI (= a nem játékfilmes gyártóműhely) között. Hamaros beteléléssel fenyeget a raktár, melynek léte a Magyar Filmlaboratórium területén önmagában is veszély-

forrás. Az eszközállomány megújításakor nem célszerű kiselejtezett – akár nyugati – berendezések vásárlása – figyelmeztett Gyürey Vera.

A rendszerváltozás folytán különösen izgalmas elméleti munka terén ismét előtérbe kerül a magyar filmtörténet megírása. Az 1945–1970 közötti szakasz ígér itt kellő távlatú szakmai lehetőséget. Ehhez kell társulniok közép-kelet-európai összehasonlító filmtörténeti kutatásoknak (ide értve – többek között – az 1945 után hosszabb-rövidebb időre avagy végleg betiltott, ún. „dobozos filmek”, az 1960-as évek egyetemes mozgásainak vizsgálatát). Alapok híján kell – a Bolyaiak mintájára – világot teremteni a semmiből. „Nincsenek forrásértékű filmelemzések” – állapítja meg az igazgatói szék várományosa –, hiányoznak szintézis jellegű rendezői portrék, tendenciaelemzések, tanulmányok. Márpedig egy-egy korszak – tágabb összefüggésekbe helyezett – mentalitástörténetéhez csakis ezek által járulhat hozzá a filmanyag tudományos elemzése. Panelek, előítéletek hatnak a szakmai gondolkodásban. Új filmtörténeti és -esztétikai értékrendet kell teremteni tehát a filmtörténeti munka során. Új megvilágításba helyeződhetnek korábban nem kellőképpen méltányolt teljesítmények. Utal Gyürey e vonatkozásban a *Kertes házak utcája* című magyar filmre (Fejér Tamás rendezte 1962-ben), Fábri Zoltán legendává fakult életművének átértékelődésére, Máriássy Félix néhány művének utóbb végbement jelentőség-növekedésére. Máriássy írásos hagyatékának intézeti dokumentumállománnyá válása is időszerűvé tesz egy ilyen vizsgálódást. Ki kell terjedniök a filmtörténet egyes darabjainak a filmirányítás, gyártástörténet mozzanataira, kulturális és filmpolitika viszonyának elemzésére. „A filmtörténeti kutatáshoz egy-egy korszak értékelméleti szempontból való megközelítése segítséget nyújtana, ennek alapján néhány filmtípus kialakulását is meg lehetne válaszolni, sőt, evvel meg lehet kezdeni a film társadalomtörténetének megírását” – jelöl irányt Gyürey Vera a szakmai munka számára. Kidolgozandók a *hungarica-kutatás* elvei. Az intézet kiadványai mint „a Filmkultúra Könyvtára”-nak darabjai jelennek meg. A címadó folyóiratot belső pályázat eredményeképp négytagú bizottság szerkeszti 1990-ben.

Feladata van az intézetnek a filmtörténeti és -esztétikai szakemberképzésben, együttműködve az ELTE Bölcsészettudományi Karával. A tanári továbbképzést az Országos Pedagógiai Intézet s annak megyei szervei segítik. A történelem oktatásában is helyet kell kapnia a filmnek (híradók stb.); intézeti kezdeményezésű snittfilmek is szolgálhatnak ezt a célt. A forgalmazásban figyelmet kell fordítani – megvásárlás útján – lejárt filmjogú értékek elővételére (pl. Antonioni munkásságára). 1989 októberétől az Örökmozgó nemzetközi filmmúzeumi rendszerben, „nevelődési hely”-lyé válva játszik fontos szerepet. A berlini Forummal együttműködve válik fokozatosan a közép-kelet-európai filmek mozijává. Apadóban van a filmklubok száma (200); ez a tendencia – véli Gyürey – folytatódik. Egyes kópiák – pl. Bergman filmjei – haladéktalanul följújítandók.

Jelentős figyelmet szentel Gyürey Vera a filmszakmai vállalatokkal, intézményekkel való együttműködésnek. Erre jó példa a Budapest Filmvállalattal közösen életre hívott Mozgóképek és Befogadás Alapítvány, mely a vizuális média társadalmi jelenlétének tudományos vizsgálatát célozza.

1. Megfordulva a lovon: előtérben az archívum

A Magyar Filmtudományi Intézet, a Magyar Filmintézet a rendszerváltozás előtti korszakban mindenekelőtt ideológiai téren igyekezett fölhívni magára a figyelmet, elsősorban a fenntartó-felügyelő főhatóságát. Kiadványaival, szakszövegeivel nem vállalva bár egy akadémiai normarendszer kötelmeit. Nemeskürty alatt ráadásul valamiféle gyártási kiterjeszkedés igénye is fölmerült: a Svéd Filmintézet volt a modell. Csakhogy ennek sem személyi, sem pedig gazdasági fedezete nem volt a késő kádári kor, a „létező szocializmus” leszálló ágában. Gyürey irányításával sikerült „megfordulni a lovon”, s előtérbe került az archívumi tevékenység, s ennek függvényében vállalkozott az intézmény különféle nyomtatott és vizuális kiadványok (videók, CD-k) megjelentetésére.

Bernáth Lászlónak nyilatkozva érzékeltette Gyürey igazgató az irányváltás nehézségeit. 1990 decemberében már látszott a fokozódó érdeklődés az archívumban őrzött híradó- és dokumentumfilmek iránt. Csakhogy az árak az egekbe szöktek, aminek háttérében az is ott volt, hogy a szakszerű tárolás, a folyamatos restaurálás sok pénzt emésztett föl. Állami támogatás létezett ugyan, de a működés feltételeit a szolgáltatásokból kellett fedezni.

Nem szenvedt hiányt a filmesztétikai ismeretek átadása, a középiskolai tanárok továbbképzése. A hónap minden második csütörtökén a klasszikus s a kortárs filmtörténet jelentős alkotásaiból, az Örökmozgó Filmmúzeum kortárs filmheteinek műsorából láthattak az érintettek, előadásokat hallgathattak róluk, évenként pedig kétnapos budapesti továbbképzésen vehettek részt. Díjtalanul. A forrásokat a Magyar Nemzeti Filmarchívum részint saját erőből, részint a Magyar Mozgóképek Közalapítványtól nyert pályázati támogatásból biztosítja.

A Mátra mozi a berlini Arsenallal közösen tartott vetítéseket. Geréb Anna válogatásában és szerkesztésében a Műcsarnok adott otthont szovjet filmhíradókat, dokumentumfilmeket bemutató programoknak: módosult folyamatosság tanúbizonyságaképp. Bán Róbert 18 részes videósorozata a teljes filmtörténetet fölölelte – jórészt a Magyar Filmintézet munkatársainak közreműködésével. Iskoláknak kedvezményes áron tették elérhetővé a kazettákat, melyek mindegyike 3 részt tartalmazott.

Alapítványi támogatásért kellett folyamodni, hogy a csökkenő állami támogatást pótolhassák s a növekvő szükségleteket kielégíthessék. Idővel a Magyar Mozgóképek Közalapítvány, a Magyar Történelmi Filmalapítvány (mely 2002-ben Az Est híradófilmjeinek felújításához 2 millió Ft-tal járult hozzá), a Magyar Film Múltja és Jövője Alapítvány váltak az intézet legfőbb segítőivé; a lisszaboni Lumière Alapítvány mintegy 2,5 millió Ft értékben járult hozzá Korda Sándor némafilmjének, *Az arany embernek* a restaurálásához.

1993 végén a Magyar Filmintézet megvált a Stefánia (korábban: Népstadion úti) épülettől, mely nem volt alkalmas raktározásra és könyvtárnak sem, hiszen az állomány egy részét helyhiány miatt a pincében kellett tárolni, s az esedékes felújításhoz vagy akár az állagmegóváshoz hiányzott a forrás. Fekete György művelődési államtitkár közbenjárása folytán az Ökocentrum nevű környezetvédelmi cég a Stefánia úti palotáért cserébe megvásárolta a Magyar Filmlaboratóriumtól a Filmintézet archívumának közvetlen közelében levő háromszintes raktárépületet, s itt mintegy 40--50 millió Ft-os ráfordítással könyvtárat, klimatizált, konténeres raktárat hoztak létre. Ily módon legalább húsz-huszonöt évre megoldódott az archív anyag tárolása.

Az új telephelyen felügyeleti jog illette meg a Magyar Filmintézetet.

1994 január 15-től IBM-kompatibilis gépekből számítógépes rendszert vezettek be. Már 1992-től az adatok, dokumentumok gépi feldolgozására tértek át. Az intézeti munkatársak számítógépes kiképzésben részesültek. 90 főállású dolgozót számlált ekkoriban a Magyar Filmintézet.

1992 január 1-jétől mint közgyűjtemény tevékenykedett részint a Művelődési és Köznevelési Minisztérium (mintegy évi 44 millió Ft-os nagyságrendű) támogatásával (mindeközben 13 milliós elvonással is számolni kellett), részint szolgáltatásokból s alapítványoktól nyert forrásokból.

A filmállomány aggasztó állapotban volt. Sikerült azonban az 1945--1962 közötti magyar játékfilmeket – így például a *Körhintát* (ezt 1993-ban a párizsi Chaillot-palotában nagy sikerrel vetítették a „Filmemlékezet” elnevezésű sorozat darabjaként) – helyreállítani, emellett nyolc évfolyam filmhíradót újítani föl, gondozásba venni a Macskássy-hagyaték animációfilm-anyagát dubnegatív és pozitív kópiák készítésével. Megindult a két világháború közötti játékfilmek felújítása is. Az intézmény 1993 végén a koblenzi archívumtól (Németország) vásárolt meg 10 millió Ft értékben egy olyan berendezést, amely színes filmek helyreállítására is alkalmas volt (megoldotta a filmszalag-zsugorodásból eredő gondokat, folyadék alatti kopírozást tett lehetővé stb.). Karöltve a Széchényi Könyvtár Történeti Interjúk Tárával,

a Magyar Filmintézet videóműhelyt hozott létre, s így módon a fölújított filmhíradók videómásolatai hozzáférhetővé váltak az első számú országos könyvgyűjtemény látogatói számára.

Egy-egy kópia karbantartása ez időtt 5--600 ezer Ft-ba került. Négy munkatárssal dolgozott az intézet kopírműhelye: évi 5--6 millió Ft nagyságrendű produkcióval.

A főváros filmkultúrájának egyik központjává lett, 124 férőhelyes Örökmozgó, a maga – a multiplexes kínálathoz képest szolid áraival – 1993-ban a francia kezdeményezésű „Filmemlékezet” sorozat keretében olyan magyar műveket idézett újra, mint Makk Károly *Liliomfija*, Gothár Pétertől a *Megáll az idő* című kultuszfilm. Ozu, Ray, Zheng Yimon, Wim Wenders s mások játékfilmjei szerepeltek nagy hangsúllyal az Örökmozgó 1994-es műsorában. Pósa Zoltánnak Gyürey Vera így nyilatkozott minderről: „egyetlen kortárs film vetítési joga háromszáz és ötszáz dollár között van, s még nem beszéltünk a szállításról, a fordításról. Azt hiszem, nem túlzás, hogy a mozi is missziót teljesít, amelyet támogatni kell.” Intézeti forgalmazás vette gondjába Szász János *Woyzeck*-jét, Szőke András saját közönség számára készült *Kiss Vakondját*, bár az új magyar filmek utóéletét – egészében – a maga eszközeivel nem tudta s nem is kívánta befolyásolni. Ilyen összefüggésben vetette föl Gyürey igazgató 1994 tavaszán, Székely Annával beszélgetve hazai filmtörvény megalkotásának sürgető feladatát: amerikai s más filmek magyarországi forgalmazásának hasznából kellene támogatni az európai s így a magyar filmek terjesztését.

Tagadhatatlan mégis, hogy az évtized közepétől a Magyar Filmintézetnek a túlélésért kellett megharcolnia. Miközben 1996-ban helyreállított magyar játékfilmek szerepeltek sikerrel Bolognában, dokumentumfilmek Amszterdamban. Meghívták filmintézetünket Strasbourg-ba, az első európai filmtalálkozóra, részt vett a FIAF (a filmarchívumok nemzetközi szövetsége) jeruzsálemi kongresszusán. (De – például – 2003-ban, forrás híján, nem lehetett jelen a Magyar Nemzeti Filmarchívum a FIAF soros kongresszusán.) Új kapcsolat létesült – például – a madridi s a müncheni filmtárakkal. Eredményesen folytatódott szerepvállalásunk a Lumière-ről elnevezett nemzetközi restaurációs programban. Bergman műveinek visszatekintő bemutatására került sor az Örökmozgóban a svéd nagykövetség hathatós közreműködésével (1997). A szeptemberi Filmemlékezet program megemlékezés volt egyszersmind a budapesti Francia Intézet félszázados, a Magyar Filmintézet (ill. jogelődje) alapításának 40. évfordulójáról. A következő esztendőben Griffith és Putty Lia filmöröksége vált ünneplés alkalmává. 1998-ban Hitchcock s a magyar származású színésznő, Gaál Franciska. Ilyen keretben helyeződött az érdeklődés középpontjába Vajda László rendezőnk nemzetközi munkássága, s ekkor, 2000-ben nyílt mód a toulouse-i archívum bemutatására is. – Az áttekinthetőség kedvéért itt említendő, hogy az V. Filmemlékezet Fesztivál (2001) a korai skandináv filmnek szentelt figyelmet. Folytatódott a nemzetközi szemle 2002 szeptemberében – Grover Crisp jóvoltából – restaurált amerikai filmek bemutatásával, a Holland Filmmúzeumból pedig Biograph- és Mutoscope-produkciók helyreállított példányait tanulmányozhatta a közönség.

1998/99 táján a kulturális tárca vezetői megértették végre, hogy komolyabb támogatást kell vállalnia. Ennek eredményeképp a nemzetközi kapcsolatok is tovább erősödtek. 1998-ban Magyarország (Gyürey igazgató) a FIAF végrehajtó bizottságában foglalhatott helyet. Bolognai fórumon három restaurált filmünk vett részt (a Ferenc József életéről szóló dokumentum, Kertész Mihály agitativ kisjátékfilmje, a néma *Jön az öcsém*, 1919-ből, s a külföldön régóta érdeklődéstől övezett *Keserű igazság*, melyet Várkonyi Zoltán rendezett 1956-ban, s melyet azonmód betiltottak). – Mindez jelzi egyszersmind az intézet aktivitását a MULTIFAOL nemzetközi restaurációs projektumában.

Az 1990-es évtized közepén a Magyar Filmintézet megpróbálkozott azzal, hogy gyűjtőkörét kiterjessze a finnugor nyelvű országokra, népcsoportokra. Ehhez azonban nem sikerült az érintettekben szövetségesre találnia.

A filmesztétika oktatása végre a Nemzeti Alaptanterv részévé vált, ami a Magyar Filmintézetben folyó tanári – posztgraduális – képzés indokoltságát igazolta. Ez a Színház- és Filmművészeti Egyetem Mozgóképelméleti Szakával közös szervezésben zajlott.

2000. május 16-án – az intézmény kezdeményezésére – Rockenbauer Zoltán, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának vezetője módosított alapító okiratot ad ki. Változott az elnevezés, amely ezentúl így hangzik: Magyar Nemzeti Filmarchívum. S ezzel sikerült megszabadulni olyan vállalatoktól, amelyek egyre kevésbé bizonyultak testre szabottaknak, egyre kevésbé lehetett nekik eleget tenni akár személyi, akár gazdasági vonatkozásban.

Három telephely szerepel az új alapidokumentumban. A könyvtár, a gazdasági osztály a II. kerületi Budakeszi út 51. szám alatt, az Örökmozgó Filmmúzeum a VII., Erzsébet körút 39-ben, a Magyar Filmtörténeti Fotógyűjtemény a filmgyár épületegyüttesében, a XIV., Róna utca 174-ben működik. – Az éves bérleti díj itt igen jelentékeny (néhány esztendeje 5 millió Ft-ra rúgott); célszerű lenne – külső támogatás révén – az archívum területére helyezni át a fénykép-kollekciót. – Változatlan a székhely: II., Budakeszi út 51/b.

Érdemes idéznünk az alaptevékenységgel kapcsolatban: „A Magyar Nemzeti Filmarchívum működésének célja, hogy a magyar és egyetemes filmkultúra tárgyi, írásos és egyéb dokumentumainak gyűjtésével, megőrzésével, felújításával és archiválásával, valamint kutatási tevékenységével hozzájáruljon a magyar filmkultúra fejlődéséhez.” – Tehát a Balázs Béla-i célkitűzés lényegében csorbitatlan maradt, a folytonosság érvényesül (az alapítás évének megjelölése – 1957 – is érzékelteti ezt).

Részletezi a dokumentum a gyűjtés, megőrzés, felújítás körét: ez minden hazai műfajra kiterjed. Archiválja az intézmény az állományába került mozgóképeket. A köteles példányok beszerzése a 60/1998. (III. 27.) kormányrendelet szerint történik. Új tétel az időközben az archívumhoz csatolt Magyar Filmtörténeti Fotógyűjtemény kezelésével és gondozásával kapcsolatos feladatsor. Az Örökmozgó Filmmúzeum tevékenysége a korábbi hagyományokat örökíti tovább. Országos filmklubhálózatra, oktatási intézményekre terjed ki a működés hatósugara. Szerződés alapján nyílik mód a nemzeti filmállomány szolgáltatásszerű hasznosítására.

Országos szakkönyvtárként gyűjti az intézmény a filmes szakkönyveket és -folyóiratokat, s teszi őket hozzáférhetővé. Magyar filmtörténeti kutatásokat végez – korlátozza ésszerűen a dokumentum a vizsgálódás tartományát. Lehetőség nyílik továbbra is filmes folyóiratok és szakkönyvek megjelentetésére; a Filmkultúra elektronikus és hagyományos hordozón való publikálása egyaránt választható megoldás. Részt vesz az archívum a mozgóképelméleti képzésben, ennek során a tanárok posztgraduális felkészítésében. – Az 1990 előtti szakaszhoz viszonyítva ez többletfeladat: láthattuk, például a filmszakmai káderutánpótlás biztosítása tekintetében, ettől olykor igyekezett megszabadulni a Magyar Filmtudományi Intézet. Az időközben megszaporodó médiaszakos oktatási műhelyek egyikévé vált tehát hivatalosan is a Magyar Nemzeti Filmarchívum.

A nemzetközi kapcsolatok immár természetszerűek, kölcsönös érdekeken alapulnak.

Megmarad a „háttérintézmény” jelleg: „a nemzeti kulturális örökség minisztere [...] által meghatározott további feladatok” eztán is tennivalókat róhatnak az archívumra.

Az igazgatót pályázat útján határozott időre (5 évre) bízza meg a miniszter. Az intézmény dolgozói az 1992. évi XXXIII. törvénybe foglaltak szerinti közalkalmazottak.

Mintegy struktúrán kívül esik szó az alapító okiratban a vállalkozási tevékenység lehetőségéről: ez azonban „nem akadályozhatja az alaptevékenység ellátását”. Az intézmény költségvetésének 15 %-át nem haladhatja meg a vállalkozással kapcsolatos összkiadás mértéke. „Ha a vállalkozási tevékenység két egymást követő évben veszteséges – fogalmaz az alapkormány –, a vállalkozási tevékenységet meg kell szüntetni.” – Mindebből arra következtethetünk, hogy a Magyar Nemzeti Filmarchívum állami támogatása elháríthatatlan kormányzati feladat.

A módosult alapító okirat háttéréről és következményeiről Horeczky Krisztina faggatta Gyürey Verát. Kifejtette az igazgató: az intézmény korábbi elnevezése nem érzékeltette kellőképpen, hogy „itt valójában egy nemzeti gyűjteményről van szó”; „az új névvel azt szeretnénk volna tudatosítani, hogy a mozgókép vagy a film is része annak, amit nemzeti kultúrának nevezünk.” Az 1945 után készült magyar filmek jogai valóban az archívumhoz kerültek, ám a filmszakma többi, érintett intézményével az illetékesek nem tisztázták a részleteket. (Vagyis – tehetjük hozzá --: folytatódott tehát a nyílt és rejtett, olykor pedig csúsztatásokban gazdag, durván személyeskedő konkurenciaharc.) Az 1948–1987 között készült magyar játékfilmek jogdíja – hasonlóképp a fotóké, mely B. Müller Magda érdekeltsége továbbra is – gyakorlatilag nem (kizárólag) a Magyar Nemzeti Filmarchívumot illeti. Talán majd a filmtörvény rendet teremt a tisztázatlanságok dzsungelében – remélte Gyürey Vera.

Az ezredfordulón jó, bár küzdelmes viszony alakult ki a Magyar Televízióval, melynek fizetőképessége a mindenkori döntő mozzanat.

Újabb eredményeket hozott az archiválás. Az 1924–1980 közötti időszak magyar filmhíradóit sikerült fölújítani; mintegy 1,2 millió méterhosszban. A honi játékfilm 1945–’62-es periódusából különösen a Kodak nyersanyag okozta színfakulás okozott gondot. Több mint 300 magyar és külföldi játékfilmet őriz a gyűjtemény a két világháború közötti időszakból.

A Magyar Nemzeti Filmarchívum hagyományosan a filmklub-mozgalom bázisa. Ez persze ma már nem elsősorban közösségi keret, a civil társadalom része, hanem sajátos érdeklődéshez kapcsolódó szolgáltatás. A Magyar Nemzeti Filmarchívumhoz mint szakmai forráshoz kötődő 22–23 filmklub fővárosi és vidéki artmozikhoz – így az Örökmozgóhoz – települt. Valamint főiskolákon és egyetemeken működik (Színház- és Filmművészeti Egyetem, Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola/Esztergom stb.). Filmtörténeti értékek forognak ezeken a helyszíneken, de kapós – mondjuk – *A máltai sólyom* is (az amerikai John Huston rendezése 1941-ből Humphrey Bogarttal) vagy Buster Keaton számos némafilm-burleszkje. Ha a kölcsönözhető mintegy félezer film kínálatát vesszük szemügyre (rákattintva a Magyar Nemzeti Filmarchívum honlapjára), az első 11 az alábbi érdekes képet mutatja: *Adieu Leonard* (francia, 1943; rendező: Pierre Prévert), *Adieu Phillippine* (francia, 1962; rendező: Jacques Rozier), *Aerograd* (orosz, 1935; rendező: Alekszandr Dovzszenko), *Ágy és dívány* (orosz, 1927; rendező: Mihail Romm), *Alattvaló* (német, 1951; rendező: Wolfgang Staudte), *Alexander Ragtime Band* (amerikai, 1938; rendező: King Henry), *Algir* (amerikai, 1938; rendező: John Cromwell), *Alkony sugárút* (amerikai, 1950; rendező: Billy Wilder), *Az állás* (olasz, 1961; rendező: Ermano Olmi), *Állat az emberben* (francia, 1938; rendező: Jean Renoir), *Álomkeringő* (magyar, 1943; rendező: Podmaniczky Félix). Csepp a tengerből: szégyenkezni egyik darab miatt sincs ok. Valamennyiük az adott filmkultúra vállalható, némely esetben pedig kimagasló jelentőségű darabja.

Alkalom nyílt a tudatos gyűjtésre. „Prágával együtt mi kaptuk az Európa Tanácstól azt az anyagi támogatással járó felkérést – mondja Gyürey –, hogy 2001 februárjában nemzetközi szakszemináriumot rendezzünk, kifejezetten a filmtechnikai ismeretekkel kapcsolatban.”

Személyzeti és tudományos munka összefüggéseiről így beszélt az igazgató: „Évről évre, átlagosan két-három fővel kell csökkentenünk a létszámunkat, és az archívumi területen pedig pontosan arra lenne igény, hogy ha csak éves megbízási szerződéssel is, de meghatározott feladatokra alkalmazzunk munkatársakat. Vagyis: elkülönített tudományos csoportunk valóban nincs, de ez nem jelenti azt, hogy nincsen tudományos tevékenység, vagy hogy mi ne támogatnánk ezt, akár külsősök, akár státuszban lévő kollégák esetében.”

Vitakérdés a digitális hordozóé. Az igazgató úgy látja 2000 nyarán: „szinte sehol a világban nem tudják megoldani, hogy a celluloidról a digitális hordozóra került mozgókép visszakerüljön celluloidra.” Még leginkább a „menthetetlen filmek esetében” alkalmazható ez az eljárás.

Az Örökmozgó tárgyköréhez tartozik, hogy az archívum megvált a „rég” Filmmúzeum, a Broadway bérleti jogától, s inkább az Örökmozgó rekonstrukciójára összpontosított. 1999.

december 1-je óta amúgy is zárva volt már a Broadway; helyreállítása legalább 200 milliót igényelt volna. 2001 őszétől az Örökmozgó videotékát működtet magyar néma- és hangosfilmekből s mintegy száz külföldi művészfilmből alakítva ki kezdeti kínálatát. Könyvtári rendszer ez, évente megújítható olvasójeggyel.

Napi három előadás zajlik az Örökmozgóban, havonta 70–80 filmcímmel jellemezhető programra szerveződve. Rendszeres az együttműködés a budapesti angol, francia, osztrák intézettel, a német kultúrát reprezentáló Goethevel, különféle nagykövetségekkel (az ezredfordulón az Észak-amerikai Egyesült Államok budapesti képviselője is részévé vált a sikeres folyamatnak); ily módon kortárs külföldi érékek is állandóan szerepelnek a filmmúzeum vásznán. Háromszor tartottak itt Indiai Filmfesztivált (2000, 2001, 2005), s ezekhez vidéki (egyetemi) programok kapcsolódtak Pécsen, Debrecenben, Szegeden. Fontos szereplője volt a kezdeményezésnek az indiai nagykövetség s mint támogató is a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma. 2001 után 2005-ben is portugál filmhetet rendeztek a latin ország nagykövetségének s a Camoës Intézet közreműködésével, 2004 őszén német nyelvterületről származó dokumentumfilmeket mutattak be az Osztrák Kulturális Fórum, a Pro Helvetia Svájci Kultúralapítvány, a Goethe Intézet támogatásával. Orosz, német, spanyol, izraeli, japán, svájci, cseh stb. filmrendezvények zajlottak 2003 folyamán az Örökmozgóban.

A VII. Filmemlékezet Fesztiválon (2003) az UCLA (University of California at Los Angeles)-gyűjtemény játszott kulcsszerepet. Robert Gitt ekkor tartott előadást a színes film történetéről s ezzel kapcsolatban a *The Night of the Hunter* (*A vadász éjszakája*; 1955-ben rendezte a színész Charles Laughton) című amerikai film készítésének históriájáról. Március 15. és június 15. között Potsdam adott otthont a Szabó István életművét bemutató, Fazekas Eszter rendezte kiállításnak. 2004-ben zajlott a VIII. Filmemlékezet Fesztivál is: öt tömbbe szerveződve láthatta itt a közönség a Magyar Nemzeti Filmarchívum kincseinek felújított darabjait (élén a *Ludas Matyi* pompásan helyreállított kópiájával). Három magyar és három amerikai kultuszfilm szerepelt a háború utáni korszakból. John Ford és Jean Renoir filmje mellett Garas Márton némafilm-trilógiáját tűzték műsorra Kecskeméti Gábor zongorakíséretével. A kiváló rendező és alkotók egész nemzedékét útjára bocsátó pedagógus, Simó Sándor emlékezetének áldoztak játék- és dokumentumfilmjei vászonra vitelével. Az angolul szinkrontolmácsoló programot megtekintette Peter von Bagh, a bolognai fesztivál finn műsorigazgatója. Jancsó Miklós, Volker Koepp, Bárány László dokumentumfilmjei adtak rangot A Soá napjai című holokauszt-megemlékezésnek 2004 áprilisában. Egy esztendővel később került sor az Izraeli Filmtavasza elnevezésű rendezvényre, melyen játék-, dokumentum- és diplomafilmeket ismerhetett meg a magyar érdeklődő. A II. világháború befejeződésének 60. évfordulóját köszöntötte az Emlékezés és felejtés – A háborúnak vége? című rendezvénysorozat 2005 novemberében-decemberében. Támogatta ezt a vállalkozást a Nemzeti Kulturális Alap, együttműködő partner volt a Visegrádi Alap. Malte Ludin, Peter Schamoni, Kathrine Seybold, Oliver Stolz rendezők tisztelték meg jelenlétükkel az Örökmozgó e műsorát.

További megerősítést szolgált, a társadalom egészébe s a filmszakmába való beágyazódást segítette a 2003 végén elfogadott filmtörvény. Ennek IV. fejezete tartalmazza a Magyar Nemzeti Filmarchívum mint a minisztérium irányításával működő, önálló költségvetésű közgyűjtemény feladatait. Ezek azonosak a módosított alapszabályba foglaltakkal. Intézményünk a nemzeti filmvagyon kezelői jogát birtokolja – erősíti meg a törvény –, köteles példányt illetni meg, de a gondjára bízott állományt el nem idegenítheti, át nem ruházhatja, meg nem terhelheti. A gyűjteményhez tartozó műveket a szerzői jogi törvénybe foglaltak szerint használhatja. – A gyakorlati megvalósulás azonban csak 2006 őszén körvonalazódik.

A Magyar Nemzeti Filmarchívum sorra-rendre jelentkezik fontos művek sikeres helyreállításával, kapcsolódva ahhoz a nemzetközi restaurációs műhelyprogramhoz, melyet az Európai Bizottság ajánlása nyomán 2001 márciusában Budapesten Bologna városának filmtára támogatott. Az egyhetes szemináriumon francia s más vendégek, előadók vettek részt; térségünk

archívumai szintén állandó meghívottak és szakmai szereplők. Magyar és külföldi szponzorok (például a francia Richard Billeaud) támogatásával jött létre a 2002-es filmfelújítási konferencia. A 2003-as rendezvényen Dr. Willi Wolff 1922-es német filmje, a *Lola Montez, a király táncosnője* (*Lola Montez, die Tänzerin des Königs*; operatőre Virágh Árpád, a díszlettervező Szironthai Lhotka István volt) s a Kertész Mihály rendezte *Szodoma és Gomorra* (*Sodom und Gomorrha*, 1922) című, szintén német mozidarab helyreállításáról számoltak be a hazai szakemberek. A következő esztendőben ugyanitt Fritz Lang *Metropolisa* és Dreyer filmje, a *Vampyre* került terítékre. Korai Lubitsch-filmek is szakmai eszmecsere tárgyául szolgáltak. Töredékesen került a Magyar Nemzeti Filmarchívum birtokába – az osztrák társintézménytől – Kertész Mihály 1917-es filmje, *Az utolsó hajnal*. 2004-ben sikerült megmenteni az első, teljes hosszában színes játékfilmünk, a *Ludas Matyi* (1949) eredeti koloritját és hanganyagát. A hatvanas évek eleje óta csak fekete-fehérben, és a címszereplő Soós Imre elveszett hangját (a sötétebb vokális karakterű) Csikos Gáborral utószinkronizálva volt látható e népszerű mozidarabunk. Fazekas Eszter irányította a bonyolult munkálatot, melyhez 15 millió Ft-ot biztosított a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a digitális restauráláshoz a Széchenyi-tervpályázat mozgósított forrást. A digitális szkennelés, a színrestaurálás és az utómunkálatok a Magyar Filmlaboratóriumban folytak. A karcok, villódzások s egyéb képhibák digitális javítását a Veszprémi Egyetem Képfeldolgozási Tanszéke s az MTA Számítástechnikai Kutatóintézete vállalta, ez utóbbi intézmény végezte az eredeti hang digitális restaurálását. Korábbi együttműködések nyomán kialakulóban van egy teljes digitális filmmentő rendszer. Josef Stein 1919-es magyar némafilmjét (*Mikor a szőlő érik*) a Filmarchiv Austriától kapta kölcsön a Magyar Nemzeti Filmarchívum. A kópia erősen zsugorodott állapotban, sérült perforációkkal, darabokban, eredeti – elveszett – inzertek híján jutott el Budapestre. Ezt követően készült el 2005 nyarán az archívum tulajdonában levő s a Magyar Filmlaboratórium által működtetett Oxberry gépen a színezett filmalkotás ún. nullkópiája. Hátra van még azonban a hiányzó „felírások” – inzertek – pótlása korabeli dokumentumok tanulmányozása nyomán. A nagyközönség csak ezt követően ismerkedhetik meg a mindeddig elveszettnek hitt becses műalkotással.

A Magyar Nemzeti Filmarchívum 2004. március 18. és 21. között immár 4. alkalommal rendezett szakmai seregszemlét az Örökmozgó Filmmúzeumban a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. Hagyomány teremtődött így módon Közép-Kelet-Európában; megjelennek a rendezvényen a régió archívumainak munkatársai, Németországból, Franciaországból, Kanadából stb. érkeznek előadók. 2004 tavaszán Vladimir Angelov (Macedónia), Frédéric Lapointe (Kanada), Richard Billeaud (Franciaország), Fazekas Eszter, Juhász Csaba, Manno Sándor, Czuni László (Magyarország), Martin Koerber (Németország), Ivan Krajovic (Szlovákia), Viktor Bertonec (Szlovénia), Sasa Erdeljanovic (Szerbia), Nikolaus Wostry (Ausztria) osztotta meg elméleti és gyakorlati tapasztalatait kollégáival. Filmtörténeti ritkaságok vetítése követte a szakmai programot.

1994-ben jött létre az intézmény könyvtárában, Európában elsőként, az Observer elnevezésű, angol és magyar nyelvű filmszakirodalmi adatbázis, melynek feladata a magyar filmről írott, idegen nyelven megjelent publikációk felkutatása és feldolgozása, majd adatbázisban való tárolása, hogy ott kutatás, tájékoztatás, oktatás, hírközlés, véleményformálás céljából rendelkezésre álljanak. A mindehhez szükséges forrásfeldolgozás is folyamatosan halad. 2004-re a feldolgozott publikációk száma 7067-ről 7528-ra nőtt. Filmalkotók, szakkönyvek, -lapok, intézmények (gyártók, forgalmazók, intézetek), filmcímek, fesztiválok, események, díjak tárgyköreire terjed ki az adatbázis. 2004-ben a Magyar Mozgókép Közalapítványtól nyert másfél millió Ft-ból külföldi és hazai szakkönyveket vásárolt a Magyar Nemzeti Filmarchívum Könyvtára, külföldi és hazai szakfolyóiratokra fizetett elő, továbbá beszerezte a Filmarchívumok Nemzetközi Szövetsége (FIAF) által kiadott CD-ROM-ot, mely 1972-től tartalmazza a világ mintegy száz szakfolyóiratának repertóriumát. Jelentősen járul hozzá a

könyvtár állományának gyarapításához az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer, mely a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának (Könyvtári Főosztály) keretei között biztosít forrást (2004-ben 300 ezer Ft-ot).

2. Kiadványok

Folytatódott a Filmkultúra című szakfolyóirat megjelentetése mintegy 3500 példányos nagyságrendben. Az 1990. évi hat számot Urbán Mária jegyezte mint felelős szerkesztő. Minden alkalommal valójában más-más állította össze a lappéldány anyagát. Az 1991-es számokon Gelencsér Gábor, Pintér Judit, Urbán Mária, Forgács Iván, Györffy Miklós, Horváth György szerkesztők neve szerepel. Támogatók: Inter-Europa Bank Rt., Hungarofilm, Intercom.

Méltatják az új küllemű, fényes borítójú, elegáns orgánium hasábjain a kortárs magyar film teljesítményeit, beszámolnak a nemzetközi filmélet eseményeiről. Jancsó munkásságát Gelencsér s a történész Szabó Miklós elemzi. Gyürey Vera ír a filmpedagógusnak is kiváló Herskó Jánosról, Báron György Szabó Istvánról, Wehner Tibor a szélekről immár beljebb emelt feLugossy Lászlóról. Szó esik Forgács Péter *Privát Magyarország* című amatőrfilm-füzérééről (Muhi Klára), Peternák Miklós a Közgáz Vizuális Brigád nevű alkotóműhelyt ismerteti, s már a rendszerváltás felé tendáló közelmúlt tárul elénk a Fekete Doboz, Bereményi Géza dalszövegeinek vizsgálata kapcsán.

Hazai filmtörténetünk úgyszólván hiányzó lapjaira ró emlékezéseket Bolykovszky Béla, korai hangosfilm-gyártásunk legendás szakembere. A némafilmes színész-rendező Deésy Alfréd naplójegyzeteiből jelenik meg mutatóvány. Kőhádi Zsolt, Magyar Róza vizsgálódásai a magyar kinematográfia kezdeteit s mindjárt első virágkorát idézik meg. Márai Sándor filmes vonatkozású írásaival ismerkedhetünk, Nemeskürty István Szóts István emlékét eleveníti föl.

A magyar s a nemzetközi filmhagyomány jelentőségére hívja föl a figyelmet A nitró nem vár! Cinémemoire, a felújított filmek első fesztiválja című publikáció: francia példát tűz mintegy követendőként archívumunk számára. Számítógépes – igen drága -- technikával zajlik Párizsban hangjuk vesztett filmek helyreállítása.

Angelopoulos, Fellini, Bergman, Rohmer, Kuroszava munkássága továbbra is fontos tényezője a lap értékrendjének; Hirsch Tibor az újabb tehetség, Greenaway művészetét közvetíti, Györffy Miklós esszéinek Wim Wenders, Fassbinder a hőse, Forgács Iván, Geréb Anna, Sz. Bíró Zoltán a szovjet-orosz film klasszikus és újabb (olykor margóra kényszerített) alkotóit tárgyalja.

Jelentékeny a Filmkultúra ez évfolyamainak tudományos vonulata. Szilágyi Gábor (fordítóként is) Bettetini, Branigan, Casetti munkásságáról számol be; a francia Christian Metz szemiológiai kutatásait honosítja. Buñuel, Tarkovszkij, Pasolini – elméleti igényű – írásaira vetül fény. Bordwell, Kozincev, Italo Calvino, Schrader kínál termékeny kapcsolódási pontokat. Gyürey Vera a 16--17. századtól pergeti napjainkig a festészet, irodalom Máriaassy Félixig, Jiří Menzelig ható ösztönzéseit (Az életkép a filmben).

Los Angelesből, majd Budapestről küldi 1990 nyarán-koraőszén Gazdag Gyula rendező amerikai tanárkodásának tapasztalatait a magyar Színház- és Filmművészeti Egyetem Filmfőtanácsának megváltoztatása céljából. Nyitott rendszert vázol, ahol producerképzés zajlik, rajzot, történetmesélést tanítanak. Alapítványt kellene létrehozni e változások feltételeként, kamatoztatni a máris aktív nemzetközi kapcsolatokat.

1993-ban formátumot változtatott a Filmkultúra évi hat száma. Nagyobb méretű lett a folyóirat; Forgács Iván felelős szerkesztő avantgárd, „visszaszámlálós” lapjelölést alkalmazott; föltehetőleg a kulturális „piac” kívánalmainak igyekezve megfelelni. 1994 és 1995 meghozza (ismét) a havi megjelenés lehetőségét.

Szemmel látható a *folyamatos*ág érzékeltetésének törekvése: a rendszerváltozással nem képződött kínai fal a hazai kinematográfiában. Gyürey Vera Kardos Ferencsel közösen tekinti át a *Petőfi* '73 kortárs és jelen tanulságait, méltatást kap a korán elhunyt Szörényi Rezső mun-

kassága, miközben sorra-rendre mutatkoznak be a hasábokon az újak, újabbak: Szőke András, Szász János, Tóth Tamás, Cakó Ferenc, a Kende Tamástól sokat tanuló Sas Tamás, továbbá Can Togay, Enyedi Ildikó. Tér nyílik 1994 nyarán Szabó Ildikó római „afférjának” ismertetésére (a *Gyerekgylkoságok* vetítése kapcsán). Nemzetközi összemérés válik lehetségessé Jakubisko, Pintilie filmjei tükrében (az utóbbiról s általában is a román filmművészetről Báthory Erzsébet számol be). Truffaut nyilatkozik Hitchcock hatásáról, jelentőségéről, az animációs Norstejn is figyelmet kelt. Nemes Károly Ray munkásságát elemzi.

Erős itt is a magyar filmtörténeti vizsgálódás vonulata. 1993 márciusában Szilágyi Gábor ekként jelöli meg – elméleti szinten – a feladatot: „A film története nem redukálható a művek történetére, egymásra következésük kronologikus rögzítésére, a rendezői életművek ismertetésére, stílusok önkényes deklarálására – amelyeknek jellemzése jelenleg tíz esetből kilencben esetleges, kellőképpen nem definiált, a sajátosságot figyelmen kívül hagyja, és kizárólag kijelentéseken, nem pedig tényeken alapul. A filmtörténet a filmnek mint intézménynek (a társadalmi kommunikációs rendszer részének) a története” (A filmtörténet-írás útvesztői). Mindez megvalósulni igyekszik a Nemeskürty- és Ábel Péter-féle stb. hagyományokat folytató Kőhádi Zsolt, továbbá s mindenekelőtt Balogh Gyöngyi kísérleteiben, Czákó Ágnesnek, Szilágyi Blankának, Kurutz Mártonnak a hazai némafilm, a korai magyar hangosfilm és infrastruktúrájának, műfajainak áttekintésekor. Veress József Korda Sándornak a Magyar Tanácsköztársasághoz fűződő kapcsolatáról ír, dr. Erdélyi Gábor az *Erkel* című, 1945 utáni magyar hangosfilm hangfelújításának szakmai hátterét világítja meg. Bolvári-Takács Gábor az 1948–1956 közötti kitüntetéspolitika szemszögéből vizsgálódik. Gelencsér Gábor filmtörténeti távlatba helyezi az 1980-as, ’90-es magyar filmművészetet. Dizseri Eszter hiánypótló munkája a magyar reklámfilm történetét mutatja be. Hirsch Tibor – tágabb szemhatáron – a Magyar Televízió szilveszteri műsorainak 1959 és 1989 közötti folyamát választja tárgyául.

Filmelméleti gyarapodást szolgál Szilágyi Gábor több tanulmánya (Új film – új szemlélet, Cselekmény, elbeszélés, képmező stb.), Nemes Károly Versmodell a filmben címmel igyekszik új alapokat teremteni. Hartai László dokumentarista rendező sajátos „gyakorlati filmesztétika” lapjait írja. Ehhez járul az a beszámoló, amely Xantus János rendezőnk külföldi hallgatók számára tartott budapesti kurzusát mutatja be. Tágítja a horizontot Angus Finney, aki az európai filmipar helyzetéről számol be. Általános és nagyon hangsúlyos tanulságul szolgál a párizsi Cinémathèque française példája: „Ne dobjatok ki semmit! – mondja Jean Renoir és a Cinémathèque française. S közben még arra is talál módot a szerkesztő, hogy Krausz Tamás glosszáival napi politikai kérdésekhez szóljon hozzá.

1996-tól az interneten lelhető föl a Filmkultúra. Lehet sopánkodni azon, hogy több évtized hagyománya szakadt meg ily módon (hát még, ha a két világháború közötti Lajta-féle folyóiratot is említjük). Tény azonban, hogy a kultúrára szánt központi és egyéb támogatások – az ideologikus pártállam összeomlásával – jelentékenyen megcsappantak, s ezek nagyságrend mértékű növekedésére belátható időn belül számítani nem lehet. S végtére is: fölnövekvőben van egyik nemzedék a másik után, amely a nyomtatott hordozók mellett vagy mindinkább azok helyett az elektronikus-digitális szolgáltatások iránt érdeklődik mindenekelőtt.

Urbán Mária főszerkesztő e hordozóváltás olyan képviselője, aki a nyomtatott Filmkultúra 1980-as éveinek tapasztalatait tudta kamatoztatni a megváltozott helyzetben. Észrevéve a látványos vagy valós fogyatkozás mellett azt az előnyt, amelyet a népszerű, sűrűn látogatott internetes orgánus 2001-es számainak nyomtatott összegzésében (az alább vizsgálandó Filmspirál 2002-ben megjelent, 32. számában) a szerkesztő így összegzett: „Ilyen mennyiségű és minőségű képet egyetlen nyomtatott lapban sem lehetne megjelentetni.” S megnyílik az interaktivitás korábban sohasem kínáló alkalma is a „netes” Filmkultúra olvasói számára: szavazni lehet az elmúlt esztendő legjobb filmplakátjaira.

Folytonosság és megszakítottság szemléleti törekvése lelhető föl a világhálós folyóiratban. Nem kallódnak el a múlt (az 1990 előtti évtizedek) értékei, sőt sokszor új megvilágításba he-

lyeződnek olyan szerzők közreműködésével, akik eszmélkedésüket immár a rendszerváltozás utáni időszakhoz köthetik, nem magyaráznak semmiféle bizonyítványt. – A Filmspirál szóban forgó – s a nyomtatott Filmkultúra iránti nosztalgiát is kifejező – számának tanúsága szerint Dárday István, Schlett István megszólaltatása a legkorszerűbb hordozón megjelenő Filmkultúrában, a hajdan volt Társulás Stúdió megidézése, a Herskó osztály fölemlegetése, Xantus János rendező, Kardos István forgatókönyvíró, Szeredás András dramaturg tapasztalatainak közreadása a hazai mozgókép olyan hagyományaihoz köthető, amelyek a rendszerváltozás utáni korszakban sem mellőzhetők: a további fejlődés fundamentumát alkotják. S közben helyet kaphat az 1977-es születésű színész-rendező, Tóth Barnabás abszurd hangütésű forgatókönyve (*Vonaton*), mely, „valahol Olaszországban”, finn és magyar utas beszélgetése kapcsán épp a valódi, közös gyökerű mondanivaló – s nem kevésbé: nyelv – hiányára vet fényt.

A mozgókép immár elvitathatatlanul – többek között -- televíziós produkció is lehet (a „rég” Filmkultúra is sulykolni próbált egy ilyen felismerést). Igen fontosak továbbra is a társ-művészetek (Szemerey Samu építész reflektál a filmjelenségre); film és társadalom kapcsolatrendszerében a nők viszonyulása alapvető jelentőségű (Hollósi Laura tanulmánya).

2005 tavaszán a főszerkesztő, beszámolva a támogató Magyar Mozgókép Közalapítványnak, nyugtázhatja, hogy a Filmkultúra Online az egyetemi és főiskolai műhelyekre épít, itteni tanárok és diákok köréből toborozza szerzőgárdáját. Hangsúlyosan foglalkozik a magyar filmek látványvilágával, életmű-interjúkat kezdeményez legalább 10 éve pályán levő alkotókkal, belefogott a nyomtatott Filmkultúra digitalizálásába. Repertórium 35 év cikkanyagát teszi kereshetővé. E-könyvek címmel olyan régi és új kiadványokat tesz hozzáférhetővé, amelyek nyomtatott változata csaknem elérhetetlen.

Örökmozgóképűség megjelöléssel menti át a Muszter című havi orgán 2003 szeptemberétől lát napvilágot a nagy formátumú, képekkel gazdagon illusztrált újság, melyet októbertől Forgács Iván, Réz András, Tanner Gábor jegyez szerkesztőként (Réz később kiválik a szerkesztőségből). Mozi, tévé, videó, DVD: ezek az Örökmozgó részletes műsorának közlésén egészséges becsvággyal, önbizalommal túlterjeszkedő, bulvárlendülettel, egyszersmind esszé szintű igényességgel összeállított lap fő területei. Belső és külső munkatársak írják, nem hiányoznak oldalairól filmhetek, külföldi szemlél, újdonságok érdekes stílusban kifejtett ismertetései.

Filmtörténeti értékkel bírnak majd azok a megnyilatkozások, amelyek kortárs filmes, televíziós alkotóinktól, médiahírességeinktől a „Mi nem tetszik a filmmedben? Mi tetszik máséban?” kérdésére születnek, vagy valamilyen egyéb apropóból rögzíti őket Tanner Gábor, a filmes Kárpáti György, Lencső László. Török Ferencet, Szomjas Györgyöt, Deák Krisztinát, Janisch Attilát, Böszörményi Zsuzsát, Bíró Yvette-et (a Saramago regényéből írott forgatókönyve, a *Kőtutaj* című portugál produkció kapcsán), Kemenes Fannyt (az *Egri csillagok* s más sikerfilmek jelmeztervezője ő), Árpá Attilát, Groó Dianát, Fliegauf Benedeket, Prokopp Dórát, Banovich Tamást, Sváby Andrást, Kálmán Olgát, Geszti Pétert kérdezik a lap munkatársai. Forgács Iván a Szabó István rendezte *Rokonokról* irodalomtörténészek véleményét tudakolta. Gyürey Vera (A Kontroll kritikájának kontrollja) Antal Nimród művének értékelését középiskolai tanárok esztétikai továbbképzésének tette tárgyává. Rendhagyó interjút készített Jorge Semprunnal Tanner Gábor, megszólalt a Muszter hasábjain Bozóki András kulturális miniszter.

Sorra-rendre szerepelnek a folyóiratban olyan időtálló, nemzetközi értékek, mint Pasolini, Bogart. Nem hiányzik jelentős külföldi filmgyártó országok bemutatása (Forgács Iván lengyel, Kovács G. László cseh kitekintése stb.). Az élvezetes filmkritikák is ilyen szerepet töltenek be egyszersmind. Nemzetközi kölcsönhatás fontos tétele, hogy Gazdag Gyula a Los Angeles-i Egyetem vendégtanáraként számol be filmoktatói tevékenységéről.

Mód nyílik e keretek között is a Magyar Nemzeti Filmarchívumban folyó tudományos leletmentés, filmfelújítás bemutatására. 2004 márciusában Forgács Iván a *Ludas Matyi* (1949) színeinek, hangjának helyreállításáról tudósít, másrészt a MozgóKépTár elnevezésű vállalkozásról ad hírt, 2004 szeptemberében a Muszter színes címlapon jeleníti meg Soós Imrét mint a *Ludas Matyi* főszereplőjét: arcát – mint afféle „eastern”-hősét – kendő takarja. E lapszám belső fényképei is színesek: a restaurálás feladatának horderejét érzékeltetik. Érdekes és hiánypótló tanulmányt szentel Bíró Ferenc a hazai diafilmgyártás történetének. A folytonosság nélkülözhetetlen mozzanata állandósul a Muszter lapszámaiban. S az érdeklődő moziközönséggel való minél szélesebb felületű találkozás törekvése mindenekelőtt.

Tagadhatatlan értékgyarapodása a Magyar Filmintézetnek/Magyar Nemzeti Filmarchívumnak a Filmspirál című időszakos kiadvány elindítása. 3–400 nyomtatott példányban jelenik meg évente többször; önelnevezésének magyarázata a fehér színű műanyagzsinórral való fűzéshez kapcsolódik. Szürke címlapja elegáns, puritán. Támogatója a Magyar Nemzeti Kulturális Alap, később a Magyar MozgóKép Alapítvány is; szövetkezik adott esetben – mint például a náci propaganda-film elemzésekor – érdekelt társintézménnyel: jelesül a budapesti német Goethe Intézettel. Félja Sándor, Forgács Iván, Hirsch Tibor, Kőhádi Zsolt, Szilágyi Gábor jegyzi mint szerkesztő az első évfolyamot 1995-ben. Később Györffy Miklós, Gyürey Vera, Szilágyi Gábor alkotja a szerkesztőbizottságot.

Egyesíti ez a szakorgánium a hajdani Filmtudományi Szemle s a hasonló nagyságrendben publikált elméleti-filmtörténeti kötetek funkcióját. Rétegei közül első helyen említendő, hogy hazai klasszikusok, filmszakembereink ma már nehezen hozzáférhető vagy akár publikálatlan írásait adja közre (hasonmás vagy korszerűbb formátumban): Balázs Béla, Hevesy Iván, Körmendy Ékes Lajos, Wolfram Elemér, Balogh Béla, Beck Szilárd, Lajta Andor, Pánczél Lajos, a Lányi--Radó--Held hármas szövegeiről van szó mindenekelőtt. Megjelenik itt Wekerle Sándor miniszterelnök 1918. nyári kísérlete a filmcenzúra bevezetésére, az 1920-as évek tragikomikus mozirevíziójának parlamenti vitája, Pudovkin magyarországi ténykedésének lenyomata. S persze a hazai filmelmélet német mintájának alapműve: Paul Liesegang A mozgófénykép című munkája, amelyet 1911-ben magyarított a honi mozis Kozma Sándor. A magyar mozgófénykép megjelenésének tágabb körülményeit világítja meg a Lumière-től közzölt szöveganyag.

Régi hiányosságot pótol a Filmspirál, amikor Ábel Péter kéziratos háttér tanulmányát publikálja a hazai kezdetek infrastruktúrájáról. Ilyen alapokra építhetnek kutatónemzedékeink egyre bővülő hatósugarú vizsgálódásai. Balogh Gyöngyi (2001-ben az ifj. Uher Ödön rendezte Jókai-film, a *Mire megvénülünk*nek a Magyar Nemzeti Filmarchívum szakmai irányításával zajló restaurálásáról), Kőhádi Zsolt (a pionírkutatás módszertanáról, a Balázs Béla teljes életművét átható s utóbb a kinematográfiában összegződő motívumokról, a magyar hangosfilm filmszakmai-társadalmi beágyazottságáról), Stöhr Lóránt, Sziklavári Károly, Németh Ervin, Balogh Anita, Gál Ferenc, Kárpáti Ildikó, Kurutz Márton, Földvári László, Orth János film-elemzései, elméleti kísérletei mind-mind az 1945 előtti magyar mozgófénykép, mozitörténet iránti fokozódó érdeklődésről tanúskodnak; immár főiskolai-egyetemi képzésünkben is polgárjogot nyerve. Langer István a magyar hangosfilm technikatörténetét vizsgálja, Balogh Gyöngyi és Király Jenő műfajelméleti tanulságokat vonnak le a korai magyar hangosfilm időszakából. Hasznos lépés Bajomi Lázár Endre tanulmányának újraközlése (Georges Deményről). Korfestő jelentőségű Kovács Gusztáv feliratozással kapcsolatos találmányának ismertetése, hasonlóképp az az első ízben 1937-ben publikált szöveg, melyben Lázár István a filmszakma kifejezéseinek magyarítását kezdeményezte saját példaanyaggal.

A magyar film teljes mezőnye a figyelem homlokterébe kerül. Jelentékeny összegzések születnek Janovics Jenőről, Fejős Pálról, Icsey Rezsőről (Rudolfról), Máriássy Félixről; az 1956–1986 közötti periódus sajátosságai tárulnak föl Illés György, a legendás fővilágosító, Bolykovszky Béla, Hildebrand István, Sára Sándor, Szécsényi Ferenc, a díszlettervező Berta-

lan Tivadar, Romvári József, Vayer Tamás visszaemlékezései, elemzései folytán. Megindul a „létező szocializmus” teljes korszakának elemzése, s ez kiterjed a művekre s a műveket övező politikai-kultúrpolitikai környezetre (Megyeri József a filmzenét, Palotai Borbála az ünnepek filmhíradós lenyomatát, Györffy Miklós irodalom és játékfilm kölcsönhatását analizálja). Főltárul mindeközben a 20. század egyik meghatározó időszakának két legjelentősebb, egymással küzdő s összefonódó politikai-ideológiai áramlatában a hitleri fasizmus s a sztálinizmus igyekezete a film kisajátítására, propagandaeszközzé silányítására.

A Filmspirál hazai filmelméletünk, filmtörténeti kutatásunk legígéretesebb eredményeit a sokáig bizalmatlanul kezelt, háttérbe szorított *szemiológia* területén produkálta. Szoros összefüggésben a Filmspirál megszületését voltaképp generáló Christian Metz 1991. áprilisi, a Magyar Filmintézetben tartott előadásával s partnerével, a tudományos igazgató Szilágyi Gábor munkásságával. Itt bontakozik ki Szilágyi nagy ívű képtana. E vonulathoz sorolható Horányi Özséb vizuális szövegelmélete, Martin Ferenc Józsa Péter emlékezetének szentelt dolgozata. Érintkezik a magyar filmszemiológia kutatásaival Trevor Whittock film(jel/kép)elmélete, Michel Colin tanulmánya nyelv, film, elbeszélés tárgyköréből, Gianfranco Bettetini film és retorika összefüggéseit tárja föl.

S mindeközben az egyetemes filmelmélet, -történet, a néma- s a korai hangosfilm s a társ-művészetek klasszikusaitól közöl megnyilatkozásokat a Filmspirál. Edison, Canudo, Münsterberg, Rudolf Harms, Jan-Christopher Horak, Theodor W. Adorno, Dulac, Epstein, Bataille, Gance, Clair, Buñuel, Robert Musil, Allendy, Roland Barthes, Sadoul írásait adja közre a periodika. Gilles Deleuze film és filozófia kapcsolatát elemzi; Marie Benesova önálló filmelmélettel, Etienne Souriau összehasonlító filmesztétikával, Jerry Lee Salvaggio tér-idő elmélettel, André Levinson filmelmélet-történettel jelentkezik a Filmspirál hasábjain, Seymour Chatman az elbeszélő filmről értekezik, Jean Vivie a filmtechnika, Jean-Pierre Verscheure a hangtechnika fejlődését mutatja be, Jacques Aumont színelmélettel, Paolo Cherchi Usai a filmszinttechnika, Lea Jacobs a filmbeli világítás történetével hallat magáról. Megkerülhetetlen Dieter Prokop tanulmánya film, politika, gazdaság 1968--1972 közötti kölcsönhatásáról. Időszzerű kutatásirányt jelöl Emilio Garroni a videóra vonatkozólag. Különös hangsúlyt kap Balázs Béla amerikai (a magyar származású Joseph Zsuffa) és finn (Matti Lukkarila által megvalósuló) recepciója. Hiánypótló az osztrák-magyar Agnes Bleier-Brody tanulmánya a szomszéd ország filmművészetéről, Peter Delpeut a holland játékfilm 1896--1933 közötti szakaszát tekinti át, Helmut Färber a német film kezdeteit pergeti a '30-as években át a '70-esek elejéig, Báthory Erzsébet a román filmcenzúra történetét ismerteti.

Több közlemény az archívumi – tudományos – tevékenységhez ad szakmai ösztönzést. Jean Renzi *A nagy ábránd* nemzetközi fogadtatását szemlélteti, s a film hanganyagának felújításáról számol be, e vonulatba illeszkedik Ross Lipmannak a filmmegőrzésről szóló tanulmánya, John B. Kniper beszámolója a George Eastman Házban folyó filmmegőrzésről; Richard Brown tárgya a brit köteles filmgyűjtemény, Kristin Thompson, David Bordwell nyílt levele a filmgyűjteményekhez való hozzáférést szorgalmazza, Noël Desmet, Paul Read a színezett filmek restaurálására hívja föl a figyelmet, Mark-Paul Meyer a digitális restaurálás időszzerű kérdését taglalja, Michael Friend az analogikus vagy digitális filmfelújítás választását exponálja, Roger Smither a filmkatalogizálásról ad elő.

Intézményünk igen jelentős vállalkozása indult meg 1991-ben: a 400 példányban megjelenő MOVEAST című, angol nyelvű periodikáról van szó. A szójátékszerű cím egyszerre utal a vizsgálandó térségre s a mozizásra, filmjelenségre. Átfogja a fényképekkel illusztrált folyóirat a létező szocializmus közép-kelet-európai országainak archívumait, filmfolyóiratait: az első számban a bolgár Kino, a Cseh Filmintézet, a Szlovák Filmintézet, a lengyel Jagiello Egyetem, a Román Nemzeti Filmarchívum, a Jugoszláv Filmarchívum képviseltette magát. 1997--'98 között a Horvát Filmarchívum, a Szlovák Színház- és Filmmúzeum, az ukrán Kino Teatr című folyóirat csatlakozott a résztvevőkhöz, 2001-ben a skopjei Macedón Filmarchívummal

bővült a kör. Kezdetben a szerkesztőség tagja volt magyar részről Barabás Klára, Forgács Iván, Hirsch Tibor, 1997-től már csupán Forgács Iván neve szerepel a sorra-rendre változó szerkesztők között, bár övé az oroszlanrész. A magyar szerzők jó ideig az érintett országok, filmkultúrák viszonyai között is megpróbáltak eligazodni, ami termékeny összevetésekre adott alkalmat, utóbb azonban inkább az vált gyakorlattá, hogy helyi szakértők számolnak be hazájuk kinematográfiájának valamely történeti vagy kortárs jelenségéről. Könyvrecenziók, statisztikai áttekintések zárják az egyes számokat.

Kovács András Bálint a film művészettörténetéről értekezve fölveti azt a kérdést: létezik-e egyáltalán filmtörténet? Rainer M. János, Kresalek Gábor a magyar társadalom filmes lenyomatát vizsgálja az 1948–1956 közötti időszak folyamán. Forgács Iván szocializmus és egzisztencializmus viszonyát elemzi a '60-as évtized bolgár filmjeiben. Báthory Erzsébet tiltott román filmekről készít esettanulmányt. Sándor Tibor vizsgálódási terepe a magyarországi fasizálódás (1938–1944) időszaka, e periódus népszerű filmtípusa stb. Gelencsér Gábor Jancsó térségérdekű elemzését adja. Geréb Anna Balázs Béla – korfestő érvényű (Rákosihoz címzett stb) – leveleiből válogat. A hetedik számban (2002) a Magyar Nemzeti Filmarchívum tevékenységének sajátos területe válik beszámoló tárgyává: a filmfelújítás. Fazekas Eszter az 1945 utáni színes filmek ezzel kapcsolatos problémáit elemzi, Kurutz Márton az archívumunkban őrzött 9,5 mm-es (amatőr)filmek megővástechnikai kérdésével foglalkozik, Perjesi Zsuzsa némafilmjeink restaurációjáról ad számot, Balogh Gyöngyi az első Jókai-film, az ifj. Uher Ödön rendezte *Mire megvénülünk* helyreállításának folyamatát mutatja be. E vonulathoz kapcsolható Sergej Ivasovič tanulmánya a digitális vágásról.

Úgy fest: nincsenek többé tabutémák filmszakmai értelemben sem; s bár a MOVEAST hatásugarába eső országok egymás közti viszonya (például magyar relációban) nem teljesen zavartalan, az őszinte elemzés, önkritikus szembenézés polgárjogot nyert.

Szilágyi Gábornak, a Magyar Filmintézet/Magyar Nemzeti Filmarchívum 2001 nyarán elhunyt tudományos igazgatójának a kötetei fémjelzik legkivált azt a teljesítményt, amelyet az ideológiai kötöttségektől megszabadult hazai filmtudomány ért el igen rövid idő alatt. Már idézett filmtörténeti maximáját igyekezett megvalósítani játékfilmünk 1945 és 1956 közötti időszakának bemutatásával (Tűzkeresztség, Életjel: 1992, 1994). A gondos levéltári kutatásokon alapuló kötetek hangsúlyváltásai érzékeltetik a megírással párhuzamosan zajlott eszmei átépítkezést. Ennek következménye, hogy a rendszeres kifejtésű film-társadalomtörténet átcsap aztán szemiotikai megközelítésmódba. 1999-ben jelentette meg a Magyar Filmintézet elemiKÉPTAN elemei – Az álló- és mozgófényképről című kötetét, melynek anyagát a Filmspirál hasábjain részint már publikálta a szerző. Az ikonikus jel szemiotikai fogalmából indulva ki, a sajtófotó egyetemes és hazai történetét tekintve át, a reklámfotón keresztül jut el Szilágyi Gábor a mozgófénykép „nyelvtanáig”, szöveg- és cselekményszint elemzéséig. Kitüntető helyet talál vizsgálódásainak rendszerében a dokumentumfilm számára. Vácsolja e műfaj hazai történetét, közreadja az 1970 előtti termés legjellemzőbb darabjainak tömör szemiotikai tartalomelemzését.

Kőháti Zsolt a magyar néma- s a korai hangosfilm kutatásában mélyed el. A Magyar Filmintézet s az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet közös kiadványaként rendezi sajtó alá Deésy Alfréd gépiratban fennmaradt, élvezetes visszaemlékezéseit Porondon, deszkán, mozivásznon címmel (1992). A szöveg kapcsán fölidézhető a hosszú pályafutást környező társadalom- és filmtörténet (ha kihagyásokkal is: Deésy, mint utóbb előkerült mozgóképei tanúsítják, „megfeledkezett” a fasizálódás korszakában vállalt feladatairól, háborús propagandát szolgáló játékfilmjeiről). 1996-ban látott napvilágot Kőháti Tovamozduló ember tovamozduló világban című könyve, mely a magyar némafilm időszakát mutatja be levéltári és sajtókutatások fényében, megküzdve a mozgóképanyag s a dokumentáció (hazai és nemzetközi feltárás, leletmentés folytán örvendetesen mindegyre csökkenő) hiányaival, oszlatni igyekezve korabeli s későbbi legendák kódját. – Pályázati forrás megnyílása esetén megjele-

nére vár tőle a magyar játékfilm 1968–2003 közötti szakaszának elemzése három részben, politikai, szociológiai, esztétikai szemszögből.

Balogh Gyöngyi nemzetközi hírű és kapcsolatteremtő filmfőlkutatói és -restaurációs-értékmentő munkájának elméleti lenyomatát adja a korai magyar hangosfilm történeti–stilisztikai problémáit megvilágító, férjével, Király Jenővel (ELTE) közösen írott kötetében („Csak egy nap a világ...”; 2000).

Sándor Tibor a fasizálódó magyar társadalom közegében, gazdag levéltári forrásanyag bevonásával vizsgálja a filmjelenséget, filmpolitikát Őrsékváltás (1992) és Őrsékváltás után (1997) című kötetében.

Ezen a ponton érdemes megemlékezni a magyar filmtörténet szemlélet- és hordozóváltásának jelentős eseményéről. A Komár Erzszi szerkesztette MozgóKépTárról van szó. 2004 tavaszán jutott odáig e vállalkozás, hogy Kovács István és Szakadát István programozása nyomán a kezdetektől 1998-ig három CD-ROM-on sikerült földolgozni a hazai mozgókép történetét magyar és angol nyelven (a frankfurti nemzetközi könyvvásár egyik újdonságaként); ezt követi a dokumentumfilm 1896–1919 közötti periódusának megörökítése. 333 filmtétel, 673 személy, 359 testület, 617 történeti esemény tanulmányozható e munka eredményeképp. 11 338 tárgyszóból állt össze egy thesaurus; 133 filmrészlet, 216 filmfotó, 85 portré, újságcép teszi szemléletessé a vizsgált időszakot. Méltán írhatta le Forgács Iván: „a filmtörténetírás informatikai jellegű átalakítása, teljesen új alapokra helyezése” ez. „Pontos adatokkal elméletileg megalapozott programok maguk képesek folyamatokat érzékeltetni. Egy hatékony pozitívizmus lehetősége csillan tehát itt fel.” A MozgóKép Tár első három lemezét pordenonei, rotterdami, frankfurti, ljubljanaei fesztiválokra, kiállításokra, konferenciákra hívták meg. Stuttgartban, Turkkuban, Vancouverben, Los Angelesben a Tár segítségével tanítják a magyar filmtörténetet, itthon pedig iskolai és közkönyvtárakban, rádiós és televíziós műsorszerkesztőségekben, média- és filmtanszékeken hasznosul.

Két, bővülő kiadásban jelent meg Varga Balázs felelős szerkesztésében a Magyar Filmográfia – Játékfilmek – Hungarian Feature Films 1931–1998 (az első kiadásban 1997-es lezárással). A legfontosabb adatokon (alkotók, gyártók, a film technikai jellemzői, a bemutatás időpontja, a főbb szereplők és alakítóik megnevezése mellett a cselekményt is összefoglalja a Magyar Filmintézet munkatársai által készített kötet, melynek függelékében számos némafilm ugyanilyen dokumentálása is helyet kapott.

Minden valószínűség szerint nem láthatott volna napvilágot a rendszerváltozás előtt az a kötet, amely az 1933–1938 között készült dokumentum-, animációs, rövid- és reklámfilmeket regisztrálja Komár Erzszi összeállításában (1933). A kinematográfia kíváncsi folytonosságát bizonyítja ez a mű is – ha politikailag-társadalomtörténetileg vitatható kor tükröződése is.

A Magyar Nemzeti Filmarchívum tudományos tevékenységét jelentékeny formátumban reprezentálja a Magyar Filmlexikon két vaskos kötete (2005), mely az Ábel Péter-féle Új Magyar Filmlexikon (1971) hazai anyagát friss kutatásokon (levéltár, lezármazottak személyes megkeresése stb.) alapuló adatok, korrekciók tömegével egészíti ki. Kiterjesztve érdeklődését a kortárs magyar film legújabb személyiségeire, a hagyományos értelemben vett alkotók túl a producerek jelentőségét is kellőképp érzékeltetve. Csala Károly és Veress József fogta össze az archívumi szerzőgárda csaknem tizetendős munkáját. – Kényszerű megalkuvás hozta úgy, hogy a két kötet forrásanyagát a Magyar Nemzeti Filmarchívum könyvtárában kellett elhelyezni: nem fért be az amúgy is roppant mű anyagába. Egyik-másik névénél az eredeti változat (például a Steinbeckből lett őskinematográfus Sziklaiaknál) kimaradt a szócikkből, ami a pontos azonosítást megnehezítette.

1993-ban jelentette meg a Magyar Filmintézet Hevesy Ivántól A némafilm egyetemes történetét: filmkultúránk egyik alapművét. 1908 és 1943 közötti, fáradtságosan hozzáférhető forrásanyagot adott közre 2001-ben Kőháti Zsolt A magyar film olvasókönyve címmel, tiszte-

legve egyszersmind a kötetterv kialakításában oroszánrészt vállaló Szilágyi Gábor emlékeztének. Sorára vár a második kötet, melynek szövegei 1945--1989 időszakából származnak.

Nemzetközi vonatkozású fundamentum Siegfried Kracauer műve, a Caligaritól Hitlerig – a német film pszichológiai története (1991), hasonlóképp, közös kiadásban a Filmvilág s a Szellemkép című folyóirattal, A démoni filmvásznon, Lotte H. Eisner munkája (1994), mely az expresszionizmus megjelenésétől kezdődően követi nyomon a német filmművészet kibontakozását egészen a hitlerista-fasiszta korszak művészi értelemben is teljes érvényű hanyatlásáig. Rendkívüli jelentőségű David Bordwell Elbeszélés a játékfilmben címmel magyarra fordított könyvének megjelentetése (1996, jó tíz esztendővel az amerikai kiadást követően). A tanulmány példa- és hivatkozási anyaga nagyon is egybevág a hazai s a közép-kelet-európai filmkultúra hagyományaival, ízléstrendjével. Berkes Ildikó és Nemes Károly A japán film világa címmel (1997) jeleníti meg a tárgy évezredes előzményeit, ad áttekintést a japán film történetéről, kortárs teljesítményeiről. Mellékelve harminc rendező alkotói portréját. A folytonosság jegyében rajzolja meg Geréb Anna a világhírű szovjet-orosz színész, Innokentyij Szmoktunovszkij pályaképét (1993), Hirsch Tibor a vizualitás friss megújítójáról jelenteti meg Greenaway-jegyzeteit. – Az intézet nem csupán saját munkatársaitól ad közre köteteket. Novák Zoltán a filmteoretikus Eizensteint veszi szemügyre (1998). Tanulmány, krónika, filmográfia társul a kötet lapjain. A szerző az 1960-as évek elejétől, moszkvai aspirantúrája kezdetétől kutatta a szovjet-orosz klasszikus munkásságát. A színházi tevékenység vázolója után követi nyomon Novák a némafilm-elmélet kialakulását. Figyelmet szentel a *Bezsín réjtje* című alkotásnak, föltárva a keletkezés s a fogadtatás sajátos körülményeit. Külső szakember Kömlödi Ferenc is, aki Az amerikai némafilm (1999) szerzője. Rendszeres filmtörténet ez, mely hangsúlyváltásokkal érzékelteti az ábrázolt folyamat belső mozgásait. Néhány nagy egyéniség (Griffith, von Stroheim stb.) határozza meg a vizsgálódás értékrendszerét. A kópiák hiányát ill. a megtekintés akadályait olykor kortárs bírálatok tartalomismertetésének földidézésével oldja meg a kutató.

Folytatódik a filmévkönyvek megjelentetése. Löwensohn Enikő, Sós B. Péter, Somogyi Lia, Surányi Vera irányításával, intézeti-archívumi munkatársak egész sorának közreműködésével válik gondosan adatolt dokumentummá a magyar film, filmkultúra egy-egy esztendejének története. Valamennyi műfaj szerepel a kötetek lapjain, bemutatkozó rendezők kapnak helyet időről időre. Hagyományainkat, egyetemes és nemzeti örökségünk jeles évfordulóit is számon tartják a szerzők. Filmexportunk eredményei, bemutatók, fesztiválteljesítmények követhetők nyomon. Teljes dimenzióiban jelenik meg a filmterület infrastruktúrája, intézményrendszere.

Eredményesen folyik mindeközben az archívum plakáttárának gyarapítása, gondozása, állagvédelme. A Magyar Mozgóképek Közalapítvány támogatásával 2005-ben 350 db magyar filmplakát digitalizálására került sor, ami az internetes bemutatás és hozzáférés alapfeltétele, felhasználás és szolgáltatás együttes szempontjainak érvényesítése. Tanulmányozható ebben az anyagban egy-egy magyar film teljes, azaz a nyelvi és grafikai változatokat is bemutató állománya. – 2006 tavaszán mintegy 700 magyar filmplakát digitális másolata áll rendelkezésre.

2005/2006-ban az MMKA-tól nyert forrásból elkészült a magyar filmhíradók online-adatbázisa. Első lépésként a heti híradók kb. 750 szövegoldalas eseményjegyzéke vált tanulmányozhatóvá. Ehhez kapcsolódik az eseménycímekhez köthető részletes dokumentáció (képsorleírás, az elhangzó szövegek lejegyzett változata, állófotók). Kutatók, filmkészítők s más felhasználók vehetik birtokba ily módon a 20. század magyar történelmének e gazdag megelevenítését.

A 2005-ös esztendő hazai és nemzetközi érdekű beszámoló jelentése szemléletes képet ad a Magyar Nemzeti Filmarchívum teljesítményéről. Több mint 2000 címet hordozó celluloid filmanyag beszerzésére került sor. A 64 000 tételt számláló játékfilm- s a 13 ezres nem játékfilm-es gyűjteményből első lépcsőként 100 db 1945 után készült magyar játékfilmet és 590

filmhíradót digitalizáltak és tettek a nemzeti filmörökség részeként hozzáférhetővé, a Nemzeti Digitális Adattárhoz csatolva, a NAVA (Nemzeti Audiovizuális Archivum) weboldalán. Ehhez az Információs Minisztérium 62,5 milliós támogatást adott, az archívumi önrész 7,5 millió Ft. volt. 6 játék- és 10 dokumentumfilmet újítottak föl az 1945 utáni termésből (a legkülönbébb művészi törekvések reprezentánsai ezek). A *Ludas Matyi* helyreállításához hasonló digitális színrestaurálással mentették meg az első magyar színes dokumentumfilmet, az *1949. május 1.* címűt is a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma külön keretéből. Lezajlottak az 1943-as híradó-évfolyam felújítási utómunkálatai, fölújították az 1964-es híradóanyag gyártási kellékeit. A háború előtti művek gyűjteményéből a *Kerek Ferkó* (Martonffy Emil), a *Júdás fiai* (ifj. Uher Ödön), a *Pénz áll a házhoz* (Balogh Béla), a *Mikor a szőlő érik* (Josef Stein), a *Varieté csillagai* (Baky József), a *Tilos a szerelem* (1943; rendező: Kalmár László) felújítása teljesült. – Érdekes, hogy a két utóbbi hiányzó tekercseit 1987-ben, a moszkvai archívumból (Goszfilmofond) sikerült beszerezni. Négy némafilm-töredék archiválása is megtörtént. Régi magyar dokumentumfilmek felújításának mezőnyében kiemelkedő a IV. Károly koronázásáról készült hatalmas vállalkozás, melynek bemutatója az Archívumban s az Örökmozgóban jelentős eseménynek bizonyult. Ehhez a Magyar Történelmi Filmalapítvány, adott támogatást, a többihez – hagyományosan – a Nemzeti Kulturális Alap s a Magyar Mozgókép Közalapítvány.

2005-ben mintegy 90 magyar film 35 mm-es kópiája vált köteles példányként az archívumi gyűjtemény részévé, 148 dokumentumfilm BETA-kazettája is beérkezett. Több mint ezer oktatófilm áttekintése, feldolgozása is megvalósult. 261 külföldi filmet adtak át a forgalmazók; közülük archív joggal megvásárolta az intézmény a *Van, aki forrón szereti* (Billy Wilder) s a *A nap szépe* (Buñuel) című játékfilmeket. Használt kópiákra is szert tett az archívum, magángyűjtőktől is vásárolt, s társarchívumok ajándékaiként is gazdagodott az állomány. A BETA s a DVD hordozó e területen is használatossá vált. A külföldi játékfilmek alapadatai sikerült – a magyar filmek teljes adatsora mellett – számítógépen rögzíteni.

829 VHS-kazettával és 331 DVD-lemezzel gyarapodott a videó- s a DVD-gyűjtemény. Az Országos Széchényi Könyvtár Történelmi Interjúk Tárával teljes az összeköttetés.

Több mint ezer személyi dosszié rendbetételével 3086-ra nőtt a feldolgozott állomány. 673 játékfilmes dossziét vettek kézbe a könyvtár olvasói. (A játékfilmes dossziék száma 12 750, a személyieké 9 500 db.) A Magyar Nemzeti Filmarchívum teljes könyvtári állománya 18 900 db könyvből, 3 200 db forgatókönyvből, 5 700 db kéziratból, 3760 db folyóiratból tevődik össze. 2005-ben 346 kötetnyi és 44 filmes folyóiratra rúgó a növekedés, 1 097 látogató 5684 könyvet használt. Bekapcsolódott a könyvtár a Széchényi LIBINFO programjába, részt vállalt a könyvtárközi kölcsönzésekben, a CD-ROM-ok állományba vételében, bibliográfiai leírásában, szakozásában. 1000 fotóval és 800 plakáttal gyarapodott a Fotó- és plakáttár, 1700 plakát adatai tanulmányozhatók, 350 plakátot digitalizáltak, 12-t restauráltak. (53 ezer db plakát és 200 ezer db fotó a teljes állomány.)

Vásárlás, átadás, felújítás révén 2005-ben 2349 filmmel gyarapodott a Magyar Nemzeti Filmarchívum. 3500 darab futott keresztül a filmtechnikai részlegen (javítás, raktári elhelyezés, videóátírás, előkészítés, ellenőrzés stb.). Mintegy 400 mozgóképes produkciót szolgáltattak ki; emellett a Duna TV, a Magyar Televízió, a Filmmúzeum csatornáit adtak megrendelést (3 millió feletti készpénz-forgalommal).

Önfenntartóvá vált az Örökmozgó Filmmúzeum; ennek bázisa az alapítványi támogatásokon túl a jegybevétel. Az éves kihasználás csupán egy %-kal csökkent (23-ra), ami a moziforgalmazás 10–15 %-ához képest jó teljesítmény. Hétfői napokon 3, kedvezményes nyugdíjas előadás szolgálja a közönséget; filmklubok is települtek az Örökmozgóba: ezek filmheti, egyedi vetítések, történelmi sorozatok keretében találkoznak magyar és külföldi klasszikusokkal, kortárs alkotásokkal. A Magyar Mozgókép Közalapítvány jóvoltából folytatódott a tanári továbbképzés, melynek augusztusi kétnapos rendezvényén a II. világháború befejezés-

séről zajlott filmtörténeti megemlékezés. – Jelentékeny volt a FIAF-társarchívumok hozzájárulása ehhez a programhoz. – Ugyanitt zajlott – a rendező jelenlétében – a Dušan Makavejev retrospektív.

Egyre gazdagabb kínálatot és eredménybemutatót reprezentál a Magyar Nemzeti Filmarchívum web-site-ja.

Májusban került sor neves külföldi szakemberek részvételével az ötödik filmfelújítási konferenciára. Kevin Bronlow tartott ezen előadást, a társarchívumok a filmográfiák adatbázisairól kínáltak áttekintést. Szeptemberben pedig az immár 9. Filmemlékezet Fesztiválnak adott helyet az intézmény. Holland klasszikusok szerepeltek itt, Mark-Paul Meyer az archívumban adott elő. Fejős Pál retrospektív zajlott Nápolyban, Kertész-filmeké Bécsben; a *Halálos tavasz* (Kalmár László) Bolognában, Moholy-Nagy László filmjeiből láthatott a New York-i érdeklődő, három némafilmünk Pordenone-Saciléban találkozott a közönséggel. A nemzetközi kapcsolatok fontos értékmozzanata volt az a szakmai együttműködés, mely a holland, indiai, izraeli követségekkel, a Goethe Intézettel, francia, cseh és lengyel kulturális intézetekkel valósult meg.

Raktárrá alakult a Magyar Nemzeti Filmarchívum korábbi gépkocsitárolója. Központi forrásból sikerült itt légkondicionált elhelyezési körülményeket biztosítani. Korszerűbbé vált a részben bővült a biztonsági berendezések rendszere.

A gazdálkodás – ide értve a maradványképzés (jelentékeny és megterhelő) kötelezettségét – a vállalásokkal és lehetőségekkel, támogatásokkal és saját erőforrásokkal harmóniában folyt. 1997-től ez általában 1/3 rész állami támogatást, összességében ugyanennyi alapítványi és egyharmadnyi, szolgáltatásokból befolyt intézeti hozzájárulást feltételezett. Mindamellet megjegyzendő, hogy a bevételi előirányzatot sorra-rendre nem sikerül – mert nem sikerülhet – teljesíteni: a Magyar Nemzeti Filmarchívum az állam által fenntartandó kulturális intézménytípus példája. 2002-ben a 395 milliós pénzforgalomból 209 millió volt az állami támogatás. 2003-as adat szerint 137 552 ezer Ft volt a működési bevétel, 160 400 ezres előirányzattal szemben.

2002-ben 81, 2005-ben 87 fő alkotta a Magyar Nemzeti Filmarchívum munkatársi gárdáját. Általános gyakorlat, hogy ki-ki többféle feladatot végez, ami kényszerűség, de a tudás, tehetség teljességgel hasznosítását is lehetővé teszi.

Zárjuk a Magyar Nemzeti Filmarchívum utóbbi tizenhét esztendejének krónikáját a 2006-os működés gyorsmérlegével. Ez az esztendő az 1956-os forradalom félszázados jubileumából következőleg jelentős bevételeket hozott, főként külföldi relációban. Ám a minisztérium által kitűzött 160 milliós normatíva idén sem teljesült. Az év elején 10 %-os elvonás apasztotta a lehetőségeket; a maradványképzés terhei meghaladták az archívum két havi bér- és járulékfizetési kötelezettségét. A költségvetés 596 000 Ft volt Ez az egymilliárd alatti éves érték megalapozott egy olyan átszervezést, melynek következtében 2007-től a Magyar Nemzeti Filmarchívumban folyó tevékenység logisztikai bázisa és menedzselése központi intézményhez – ún. gesztorhoz – került más, hasonló nagyságrendben gazdálkodó kulturális-közművelődési intézményekével együtt.

Sor került 2006-ban az archívum épületének szigetelésére (részben pályázati forrásból). A számítógép-állomány folyamatos javítását (új szoftverek belépését stb.) is érzékelhették a munkatársak. Távlatosan a különféle megtekintő eszközök, a videóműhely berendezéseinek korszerűsítése válik elodázhatatlan feladattá. 20–30 milliós – tehát nem igazán jelentős – tételekről van szó: ám az archívum szemszögéből létkérdés ez. Az európai uniós pályázatok is lehetőséget kínálnak, ám az ügyintézés mechanizmusa, a kapcsolatteremtés, -ápolás, s legfőképpen: a saját forrás előteremtése megannyi nehézségbe ütközik.

A nyáron állami számvevőszéki vizsgálat zajlott az archívumban. Ennek földolgozott tanulságai (a nyilvántartás, a munkarend stb. kérdéseiben) jelentékenyen segítik a Magyar Nemzeti Filmarchívum további tevékenységét.

Ősszel megjelent a filmtörvény végrehajtási utasítása. Megnyugtató fejleményként abban a tekintetben, hogy a magyar filmvagyon (továbbra is) állami kezelésben marad. Ám az Állami Privatizációs Rt.-től ez még nem került át a Kincstárhoz, onnét pedig az archívum fennhatósága alá. „Interregnum” viszonyai uralkodnak; a filmstúdiók (is) birtokolják egyelőre a terjesztés jogát. Pedig az archívumnak már pályázatokat kellene kiírnia a filmvagyon ésszerű hasznosítására vonatkozólag; létrehoznia azt a (tervek, egyszersmind a célszerűség szerint öttagú) kuratóriumot, mely ítél majd a pályázatok dolgában. S közben egyre-másra kerülnek piacra magyar (játék)filmek DVD-változatai (sokszor fölöttébb vitatható minőségben). Mindamellet a Magyar Nemzeti Filmarchívum ilyen körülmények között is az *együttműködés* stratégiáját vallja s képviseli. Együttműködik a Kulturális és Oktatási Minisztériummal, az alapítványokkal, a rendezőkkel (akik végtére is emblematikus – és befolyásos – szereplői a filmkultúrának). Szolgáltat.

3. Összegzés

Csaknem százéves az a gondolat, hogy a mozgófénykép nemcsak a jelen, hanem a jövő számára is pótolhatatlan üzeneteket hordoz; dokumentum értékével bír. Német példán buzdultak föl kinematográfusaink. Folyt is raktározás, de ennek művészi és tudományos lehetőségeire az 1930-as évek elején – megint csak német földön – az emigráns Balázs Béla hívta föl a figyelmet. Ő volt aztán az is, aki 1945 után, a filmológia – Balázs munkásságától sem független – európai térnyerésével egy időben, Filmtudományi Intézetet hozott létre a budapesti Színház- és Filmművészeti Főiskolán. Nagyobb füsttel, mint lánggal, de szakmailag biztos alapokon.

Jelképes érvényű, hogy az 1956-os forradalom elfojtása után, 1957-től jött létre az az intézmény, amelyben a raktári munka tudományos igényű feldolgozással, elméleti kutatással párosult. Társbérletben egy darabig a színházstudománnyal. Szerencsés mozzanat volt, egyszersmind a művészi fejlődés öntörvényűségét bizonyította, hogy a magyar filmművészet alig valamivel korábban lépett először a világ elé olyan produkciókkal, amelyek egyszeriben az élvonalba emelték. Egy bukott diktatúra (a Rákosi-féle) s egy folyamatosan puhuló, poszt-sztálinista diktatúra (a Kádár-féle) termékeiről van szó. E jelenségnek volt köszönhető – többek között –, hogy a világ filmesei, szakmai szervezetei kezet nyújtottak magyar kollégáiknak: az 1956 utáni elszigeteltség talán ezen a területen oldódott a leghamarabb.

Egészséges kapcsolatok, kölcsönhatások eredményeképp a magyar filmarchiválás nemzetközi színvonalra jutott. Ehhez képest az elméleti kísérletek, az irodalommal vívott „szabad-ságharc” közepette, kevesebb sikert hoztak. Nem született meg – például – a több kötetes akadémiai magyar filmtörténet (bár ily módon nem volt minek hamarosan elavulnia). Időközben, az 1980-as évtizedben, már új fejlemények, hordozók mutatkoztak a mozgóképfélfájában. Összefüggésben a közönség érdeklődésének világszerte tapasztalható hanyatlásával, átrendeződésével.

A rendszerváltozás után a Magyar Filmintézet, a Magyar Nemzeti Filmarchívum egypólusú világrendszerben találta s találja magát. Szétpattantak az ideológiai kötöttségek, s a politika közvetlen befolyásolásától is sikerült megszabadulni. Ám ezzel együtt a mindenható – bár elegendőnek sosem bizonyult – állami támogatás meghatározó szerepe is a múlté. A kultúra immár: áru elsősorban, mégpedig a gyökeresen megváltozott tömegízlésnek és -igénynek kiszolgáltató. Már a celluloid szalag sem egyeduralkodó, s a mozi sem kizárólagos, még kevésbé legfontosabb helyszíne mozgóképfélfájának s közönség találkozásának. A közönség is mindinkább: egyedek, egyéniségek halmaza.

Sokfelé kell figyelnie a mai archívumnak, sokféle feladatot kell vállalnia. Manapság jószemmel „az utolsó órában” vagyunk, hogy a rendszerváltozás előtti évtizedek hazai értékeit – egészen a kezdetekig nyúlva vissza – átmentsük a jövőnek. Mégis, épp ilyen körülmények között tapasztaljuk kellemes meglepetésként, hogy itthonról és külföldről elveszettnek hitt

művek kerülnek elő töredékesen vagy teljes egészükben, hiányzó dokumentumok, adatok segítenek megszüntetni fehér foltokat (amelyekből persze jócskán van még).

A Magyar Nemzeti Filmarchívum nem túl népes munkatársi gárdája arra törekszik, hogy megőrzés, felújítás, szakmai értékelés, bemutatás feladatrendszerében az állam s a társadalom vállvetett támogatását folyamatosan maga mögött tudja. A gondjaira bízott értékek s a velük, értük végzett tevékenység, teljesítmény ellenszolgáltatása gyanánt.

Folyamatosság és megszakítottság változó hangsúlyával emlékezünk meg intézményünk fél évszázados történetéről. Bevallani, föltárni való nem kevés akad ennek során, országos, sőt világméretű változások erőterében. Ám még több tanulság, leszűrhető következtetés, amely vezérfonalunk lehet egy újabb ötven esztendő ma még alig sejthető próbatételei során.

Idéznünk érdemes végezetül egy belső dokumentumból, amely a tárca részéről történt, korszerűsítési és takarékosági célzatú megkeresésre válaszol. Záró mondatai ezek: „Az európai uniós tagság egyik feltétele volt, hogy az adott ország audiovizuális kultúrája megfelelő módon kerüljön megőrzésre és felújításra. A Magyar Nemzeti Filmarchívumban végzett tevékenységek nemzetközi elismertsége is hozzájárult ahhoz, hogy ezen a területen nem kellett szégyent vallanunk.

Az európai »fősodorban« benne vagyunk.”

FORRÁSOK

Berkes Ildikó: Szakmai beszámoló a III. Indiai Filmfesztiválról

Bernáth László: Filmtudomány Magyarországon (II.) – Történelem videón – Beszélgetés Gyürey Vera igazgatóval. Esti Hírlap, 1990. dec. 12.

Fazekas Eszter írásos szakmai kiegészítései e tanulmány számára a Magyar Nemzeti Filmarchívumban folyó filmrestaurálási és digitalizálási tevékenységről (2006. dec. 7.)

Fejes Katalin: Szakmai beszámoló – VIII. Filmemlékezet Fesztivál – 2004. szept. 18–30.

Forgács Iván: Ludas Matyi és a MozgóKépTár. Muszter, 2004. március

Gervai András: Látogatás a Magyar Filmintézetben – Budapest – „filmpályaudvar”. Magyar Hírlap, 1994. febr. 7.

Vera Gyürey: The Annual Report of the Hungarian Film Institute for 1996, uő: Report About the Activities of Hungarian Film Institute in 1997, uő: Hungarian Film Institute – Annual Report, 1998, uő: Hungarian Film Institute – Annual Report, 1999, uő: National Hungarian Film Archive – Annual Report, 2000, uő: Hungarian National Film Archive, Budapest – Annual Report, 2001, uő: Hungarian National Film Archive, Budapest – Annual Report, 2002, uő: National Film Archive, Budapest – Annual Report, 2003, uő: Hungarian National Film Archive, Budapest – Annual Report, 2004, uő: Hungarian National Film Archive, Budapest – Annual Report, 2005.

Gyürey Vera: Pályázat a Magyar Filmintézet szerepéről, működéséről és feladatairól. Magyar Nemzeti Filmarchívum Kézirattára, Ké 394/2.

Gyürey Vera–Szilágyi Blanka: Szakmai beszámoló a Filmobserver idegen nyelvű filmszakirodalmi adatbázis 2004-es működéséről.

Gyürey Vera–Szontágh Árpád: Beszámoló a Magyar Nemzeti Filmarchívum 2006-os működéséről (intézeti értekezet, 2006. dec. 5.).

Horeczky Krisztina: Filmintézetből filmarchívum. Internet/Mozivadász – Célkeresztben. 2001. jún. 6.

Komár Erzsébet: MozgóKép Tár CD-ROM sorozat – pályázati téma ismertetése, 2005. ápr. 18.

Lencső László: Filmplakát-gyűjtemény gyarapítása, gondozása és állagvédelme. Pályázati támogatás kapcsán készült szöveges beszámoló 2005. december 19-én.

Pass András: Ne a politika diktálja az emlékezést – Felújított Körhinta. Kisalföld, 1995. aug. 30.

Pósa Zoltán: Filmes műhelyek – Határon innen és túl – A század vizuális emlékezete. Napi Magyarország, 1999. jún. 25.

Pósa Zoltán: Filmmegőrzési program és videotéka. Magyar Nemzet, 2001. ápr. 21.

Schweier László szóbeli közlése a Magyar Nemzeti Filmarchívum s a filmklubok kapcsolatáról (2006. nov. 21.)

Surányi Vera: Beszámoló – A Soá napjai – Filmsorozat az Örökmozgó Filmmúzeumban – 2004. ápr. 13–18.

Székely Anna: A celluloidszalag szorításában – Beszélgetés Gyürey Verával, a Magyar Filmintézet igazgatójával. Pesti Hírlap, 1994. máj. 31.

Urbán Mária: A Magyar Mozgóképek Közalapítványhoz – Filmkultúra Online 2005

